

Установа адукацыі
“Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт
імя Максіма Танка”

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Прарэктар па вучэбнай рабоце

А.В.Макоўчык

2022 г.

Рэгістрацыйны № УД 81-8-41 / вуч.

АГУЛЬНАЕ МОВАЗНАЎСТВА

**Вучэбная праграма ўстановы вышэйшай адукацыі
па вучэбнай дысцыпліне для спецыяльнасцей:**

- 1 – 02 03 01 Беларуская мова і літаратура;
- 1 – 02 03 03 Беларуская мова і літаратура.
Замежная мова (з указаннем мовы)

2022 г.

Вучэбная праграма распрацавана на аснове адукацыйных стандартаў вышэйшай адукацыі АСВА 1-02 03 01-2021 і АСВА 1-02 03 03-2021, зацверджанымі Міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь 20.04.2022 № 85; вучэбных планаў для спецыяльнасцей 1-02 03 01 Беларуская мова і літаратура; 1-02 03 03 Беларуская мова і літаратура. Замежная мова (з указаннем мовы)

СКЛАДАЛЬНІК:

Т.А.Астапчык, дацэнт кафедры мовазнаўства і лінгвадыдактыкі ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”, кандыдат філалагічных навук

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

Т.М.Чэчка загадчык кафедры беларускай і рускай філалогіі УА “Мазырскі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя І.П.Шамякіна”, кандыдат педагагічных навук, дацэнт;

М.Р.Прыгодзіч, загадчык кафедры беларускага мовазнаўства Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, доктар філалагічных навук, прафесар

УЗГОДНЕНА:

Намеснік дырэктара па
выхаваўчай рабоце ДУА “Гімназія № 18 г. Мінска” Ю.В.Новік

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ:

Кафедрай мовазнаўства і лінгвадыдактыкі ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”

(праатакол № 4 ад 24.11.2022 г.)

Загадчык кафедры

 Д.В.Дзятко

Навукова-метадычным саветам ўстановы вышэйшай адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”
(праатакол № 2 ад 10.12.2022 г.)

Афармленне вучэбнай праграмы і суправаджальных матэрыялаў дзеючым патрабаванням Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь адпавядае

Метадыст вучэбна-метадычнага
аддзела

 Я.В.Ціханав

Дырэктар бібліятэкі

 Н.П.Сяткоўская

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Вучэбная праграма па дысцыпліне “Агульнае мовазнаўства” прызначана для студэнтаў устаноў вышэйшай адукацыі Рэспублікі Беларусь, якія навучаюцца па спецыяльнасцях 1–02 03 01 “Беларуская мова і літаратура”, 1 – 02 03 03 “Беларуская мова і літаратура. Замежная мова (з указаннем мовы)”, з’яўляецца дысцыплінай модуля “Гісторыя і тэорыя мовазнаўства” і ўваходзіць у сістэму лінгвістычнай падрыхтоўкі студэнтаў-філолагаў. Вучэбная праграма распрацавана ў адпаведнасці з патрабаваннямі адукацыйнага стандарта вышэйшай адукацыі па спецыяльнасцях 1–02 03 01 “Беларуская мова і літаратура”, 1 – 02 03 03 “Беларуская мова і літаратура. Замежная мова (з указаннем мовы)”.

“Агульнае мовазнаўства” – вучэбная дысцыпліна, што дае ўяўленне аб мове як іерархічна арганізаванай сістэме, разглядае розныя яе ўзроўні: лексіка-фразеалагічны, фанетычны, марфалагічны, сінтаксічны; тлумачыць з’явы мовы ў іх структурна-семантычным і функцыянальна-камунікацыйным аспектах; знаёміць студэнтаў са станам і напрамкамі развіцця сусветнай і айчынай лінгвістычнай думкі, пачынаючы ад першых упамінаў пра мову да навуковых распрацовак айчынных і замежных мовазнаўцаў канца ХХ – пачатку ХХІ стст.; з найважнейшымі пытаннямі тэорыі мовы, традыцыйнымі і найноўшымі метадамі вывучэння мовы. Гэтая вучэбная дысцыпліна дае студэнтам філалагічных факультэтаў вышэйшых навучальных устаноў звесткі пра паходжанне і сутнасць мовы, асаблівасці яе структуры. “Агульнае мовазнаўства” знаёміць будучых настаўнікаў-філолагаў з разнастайнасцю моў свету, заканамернасцямі іх гістарычнага развіцця, з гісторыяй і відамі пісьма, з асноўнымі паняццямі і тэрмінамі лінгвістыкі, без ведання якіх немагчыма сур’ёзна займацца навукай пра мову. Дадзены курс падрыхтоўвае студэнта-філолага да вывучэння іншых прадметаў лінгвістычнага цыклу, дапамагае яму зразумець сутнасць кожнай лінгвістычнай дысцыпліны. Веды па агульным мовазнаўстве неабходныя для разумення шляхоў і спосабаў фарміравання беларускай нацыянальнай мовы, прагназавання яе далейшага развіцця ва ўмовах дзяржаўнага беларуска-рускага двухмоўя, удасканалення метадаў даследавання.

Мэты вучэбнай дысцыпліны “Агульнае мовазнаўства”:

– абагульніць і сістэматызаваць веды навучэнцаў пра асноўныя этапы развіцця сусветнага і беларускага мовазнаўства і важнейшыя тэарэтычныя дасягненні айчынных і замежных навукоўцаў;

– развіць і ўдасканаліць філалагічнае мысленне студэнта, павысіць яго лінгвістычную кампетэнцыю;

– развіць і ўдасканаліць філалагічнае мысленне студэнта, навыкі крытычнага аналізу найбольш складаных тэарэтычных з’яў;

- выпрацаваць уменні і навыкі практычнай рэалізацыі атрыманых ведаў у будучай прафесійнай дзейнасці;

- садзейнічаць падрыхтоўцы высокаадукаваных спецыялістаў, здольных паспяхова вырашаць праблемы функцыянавання беларускай мовы ва ўмовах дзяржаўнага білінгвізму;

- выхаваць любоў і павагу да мастацкага слова, духоўнай і інтэлектуальнай спадчыны беларускага народа, пачуццё нацыянальнай самапавагі і самаідэнтыфікацыі.

Задачы вучэбнай дысцыпліны “Агульнае мовазнаўства”:

- даць навукова абгрунтаваныя тэарэтычныя веды па дысцыпліне;

- абапіраючыся на навуковыя і вучэбныя выданні, паказаць станаўленне і развіццё беларускай філалагічнай навукі, пазнаёміць студэнтаў са спецыяльнай літаратурай;

- сфарміраваць у студэнтаў уяўленне пра сутнасць, структуру і сістэму мовы на фаналагічным, марфемным, лексічным і сінтаксічных узроўнях; паказаць некаторыя спецыфічныя асаблівасці розных моў (як славянскіх, так і неславянскіх) у галіне фанетыкі і граматыкі;

- раскрыць заканамернасці функцыянавання літаратурнай мовы як складанай шматузроўневай сістэмы;

- пазнаёміць студэнтаў з асноўнымі заканамернасцямі гістарычнага развіцця моў, з гісторыяй і відамі пісьма, з найважнейшымі тэорыямі паходжання мовы;

- пазнаёміць студэнтаў з рознымі напрамкамі і канцэпцыямі ў сусветнай і беларускай лінгвістыцы, паказаць дыскусійнасць асобных меркаванняў і падыходаў у дачыненні да класіфікацыі моўных адзінак;

- сфарміраваць устойлівыя навыкі аналізу моўных фактаў;

- даць неабходныя звесткі пра асноўныя праблемы і прынцыпы метадалогіі лінгвістычных даследаванняў, традыцыйныя і больш новыя метады вывучэння мовы;

- садзейнічаць падрыхтоўцы высокаадукаваных, творчых і крытычна думачых спецыялістаў, здольных практычна выкарыстоўваць набытыя веды пры вывучэнні спецыяльных мовазнаўчых дысцыплін.

Месца вучэбнай дысцыпліны ў шэрагу іншых дысцыплін.

Сярод лінгвістычных дысцыплін, якія выкладаюцца на філалагічных факультэтах ВНУ Рэспублікі Беларусь, “Агульнае мовазнаўства” займае адно з найважнейшых месцаў у сістэме падрыхтоўкі настаўнікаў-філолагаў. Гэта самастойная лінгвістычная дысцыпліна, якая мае свой прадмет вывучэння, метады і прыёмы аналізу.

Сувязь вучэбнай дысцыпліны з іншымі дысцыплінамі.

Вучэбная дысцыпліна “Агульнае мовазнаўства” звязана з такімі вучэбнымі дысцыплінамі, як “Гісторыя беларускага і замежнага мовазнаўства”,

“Гісторыя беларускай літаратурнай мовы”, “Уводзіны ў мовазнаўства”, а таксама са школьным курсам беларускай мовы.

У выніку вывучэння дысцыпліны студэнт павінен **ведаць**:

- заканамернасці развіцця мовы і грамадства; асновы ўнутраных і знешніх законаў развіцця мовы;

- узаемадзеянне мовы і маўлення, мовы і мыслення; сістэму і структуру мовы і мовазнаўства як навукі, гісторыю іх развіцця; сэнс асноўных лінгвістычных тэрмінаў; тэорыю мовы;

- функцыі мовы ў грамадстве;

- навуковую, вучэбную і даведачную літаратуру па дадзенай галіне мовазнаўчай навукі.

У выніку вывучэння дысцыпліны студэнт павінен **умець**:

- адбіраць, аналізаваць і сістэматызаваць моўныя факты;

- праводзіць лінгвістычныя назіранні, рабіць абагульненні і вывады;

- заўважаць агульнае і адметнае ў моўных фактах розных моў;

- карыстацца слоўнікамі, вучэбнымі дапаможнікамі і дадатковай літаратурай;

- выкарыстоўваць атрыманыя веды на практыцы.

У выніку вывучэння дысцыпліны студэнт павінен **валодаць**:

- сістэмай тэарэтычных ведаў па гісторыі развіцця замежнай і нацыянальнай лінгвістыкі;

- навыкамі практычнага выкарыстання тэарэтычных ведаў па гісторыі развіцця замежнай і нацыянальнай лінгвістыкі;

- навыкамі гістарычнага аналізу моўных фактаў;

- навыкамі практычнага выкарыстання тэарэтычных ведаў пры аналізе розных лінгвістычных тэорый;

- уменнем разглядаць сучасныя моўныя факты ў іх гістарычнай дынаміцы.

Вывучэнне вучэбнай дысцыпліны “Агульнае мовазнаўства” павінна забяспечыць фарміраванне ў студэнтаў наступныя кампетэнцыі:

- у студэнтаў спецыяльнасці 1-02 03 01 “Беларуская мова і літаратура” СК-1: Выкарыстоўваць паняццыйны і тэрміналагічны апарат лінгвістыкі, улічваць унутранага ладу моўнай сістэмы, ажыццяўляць класіфікацыю і аналіз лінгвістычных адзінак пры апісанні моўнага матэрыялу; СК-8: Выкарыстоўваць веды пра генезіс беларускай мовы, эвалюцыю яго сістэм, умовы станаўлення беларускай літаратурнай нормы, ажыццяўляць практычны аналіз моўных з’яў у тэкстах розных тыпаў з пазіцыі дыяхраніі.

- у студэнтаў спецыяльнасці 1-02 03 03 Беларуская мова і літаратура. Замежная мова (з указаннем мовы) СК-3: Выкарыстоўваць паняццыйны і тэрміналагічны апарат лінгвістыкі, улічваючы унутраную моўную сістэму ,

ажыцўляць класіфікацыю і аналіз лінгвістычных адзінак пры апісанні моўнага матэрыялу.

Вучэбная дысцыпліна чытаецца на 2 курсе дзеннай формы навучання ў 4-ым семестры. У адпаведнасці з вучэбным планам установы вышэйшай адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка” на вывучэнне вучэбнай дысцыпліны “Агульнае мовазнаўства” для спецыяльнасцей 1–02 03 01 “Беларуская мова і літаратура”, 1 – 02 03 03 “Беларуская мова і літаратура. Закежная мова (з указаннем мовы)” усяго адводзіцца 160 гадзін, з іх аўдыторных 82 гадзіны (40 гадзін лекцыйныя і 42 гадзіны практычныя); 74 гадзіны – на самастойную працу студэнтаў.

Форма атрымання вышэйшай адукацыі – дзённая.

Размеркаванне гадзін на дзённым аддзяленні на 2 курсе:

семестр	усяго гадзін	аўдытор.	лекцыі	практ.	самаст. праца	форма кантролю
4	160	82	40	42	74	экзамен

Раздзелы (тэмы), па якіх праводзяцца рэйтынгавыя кантрольныя работы ў 4 семестры: тэмы "Мова і мысленне", "Мова як знакавая сістэма", "Мова і грамадства" – рэйтынгавая кантрольная работа №1, тэмы "Фаналогія", "Граматыка", "Марфеміка і словаўтварэнне", "Лексікалогія" – рэйтынгавая кантрольная работа №2, тэмы "Мова як гістарычная з'ява", "Лінгвістычная тыпалогія", "Метады даследавання мовы" – рэйтынгавая кантрольная работа №3.

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛА

1. Мова і мысленне. Мова і мысленне. Асноўныя канцэпцыі суадносін мовы і мыслення: мова і мысленне тоесныя між сабой (Ф.Шляермахер, І.Гаман, М.Мюлер), мова і мысленне як еднасная, непадзельная з’ява (В.Гумбальт, Ф. дэ Сасюр, І.Мешчанінаў, Л.Шчэрба), мова і мысленне суадносяцца як форма і змест (А.Шляйхер, Э.Бенвеніст), мова і мысленне – самастойныя з’явы (Ж.Адамар, А.Эйнштэйн, Р.Якабсон).

Генетычныя сувязі мовы і мыслення. Фізіялагічныя, сацыяльныя і гістарычныя фактары развіцця мовы і мыслення. Асаблівая роля працы ў станаўленні чалавека, абстрактнага мыслення і мовы. Развіццё пісьма як паказчык працэсу развіцця мыслення і мовы. Тыпы пісьма і мысленне. Нестэрэатыпнае мысленне і новыя сродкі яго выражэння.

Вербальнае мысленне. Невербальнае мысленне (наглядна-вобразнае і практычна-дзеяснае).

Псіхалагічна-фізіялагічныя сувязі мовы і мыслення. Паняцце афазіі. Тыпы афазіі. Характар мыслення пры афазіі.

Характар сувязі паміж мовай і мысленнем пры білінгвізме. Асаблівасці маўленчай дзейнасці білінгваў.

Унутранае маўленне і мысленне. Паняцце ўнутранага маўлення. Вучэнне Л.Выгоцкага пра ўнутранае маўленне. Асноўныя тыпы ўнутранага маўлення (невакалізаванае, рэдукаванае) як розныя прамежкавыя звёны паміж мысленнем і мовай. Асаблівасці ўнутранага маўлення глуханямых.

Катэгорыі мыслення і катэгорыі мовы. Сувязь паміж мысленчымі і моўнымі катэгорыямі. Колькасныя і якасныя суадносіны (несупадзенні) мысленчых і моўных катэгорый. Слова і паняцце. Сказ і суджэнне. Супадзенні і адрозненні паміж імі. Універсальны характар лагічных катэгорый і адметнасць моўных катэгорый у розных мовах.

Мова і пазнанне. Мова як сродак набыцця, фіксацыі, перадачы ведаў і як эфектыўны інструмент пазнання. Абагульняльная, сістэматызацыйная і абстрагавальная роля мовы ў працэсе пазнання. В.Гумбальт аб ролі мовы ў працэсе пазнання. Гіпотэза лінгвістычнай адноснасці Сэпіра – Уорфа. Узаемасувязі паміж мовай, мысленнем і аб’ектыўнай рэчаіснасцю паводле гэтай гіпотэзы, яе крытычны аналіз.

2. Мова як знакавая сістэма. Агульнае паняцце пра знак і знакавую сістэму. Асноўныя задачы семіётыкі як навукі пра знакі. Тыпалогія знакаў.

Сутнасць моўнага знака. Лінгвасеміётыка як навука пра знакавы характар мовы. Найважнейшыя лінгвасеміётычныя праблемы. Унілатэральная і білатэральная тэорыі моўнага знака. Будова моўнага знака: план выражэння (азначальнае, экспанент) і план зместу (азначаемае, абазначанае), характар сувязі паміж імі. Зместавыя ўласцівасці моўнага знака. Адлюстравальны і абагульняльны характар плана зместу. Асноўныя ўласцівасці плана выражэння

(знешняй формы) моўнага знака (матэрыяльнасць, лінейнасць, пабудова з абмежаванай колькасці элементаў). Істотныя прыметы моўнага знака ў цэлым (інфармацыйнасць, камунікацыйнасць, сацыяльнасць, мэтанакіраванасць выкарыстання, узнаўляльнасць). Значнасць (вартасць) моўнага знака.

Тыпалогія моўных знакаў. Спецыфіка мовы як семіятычнай сістэмы. Асноўныя моўныя знакі (фанема, марфема, слова, сказ).

Моўныя і нямоўныя знакі як сродак зносін. Паняцце пра паралінгвістыку. Паралінгвістычныя сродкі камунікацыі (фанацыйныя, кінетычныя і графічныя).

Мова і маўленне. З гісторыі вывучэння суадносін мовы і маўлення. В.Гумбальт пра мову і маўленне, іх суадносіны. Маўленчая дзейнасць і навучанне аб ёй. Кампаненты маўленчай дзейнасці. Дыферэнцыяцыя маўленчай дзейнасці ў працах Ф. дэ Сасюра і Л.Шчэрбы. Трактоўка мовы і маўлення А.Смірніцкім. Сучасныя ўяўленні пра суадносіны мовы і маўлення. Адрозненні паміж мовай і маўленнем. Адзінкі мовы і адзінкі маўлення. Паняцце пра псіхалінгвістыку. Знешнія і ўнутраныя этапы спараджэння маўлення. Галоўныя этапы ўспрымання маўлення. Сувязь працэсаў спараджэння і ўспрымання маўлення.

3. Мова і грамадства. Сутнасць мовы. Мова як універсальная агульначалавечая з'ява. Роля мовы ў эвалюцыі чалавека. Дыферэнцыйная і інтэгральная роля мовы.

Адлюстраванне ў мове патрэб, здольнасцей, духоўнай спадчыны людзей. Мова як другасная сігнальная сістэма. Мова – найбагацейшая крыніца інфармацыі і аснова чалавечага прагрэсу.

Азначэнні мовы. Дзве супрацьлеглыя ўзаемазвязаныя тэндэнцыі ў вызначэнні сутнасці мовы. Розныя лінгвістычныя канцэпцыі сутнасці мовы. Вызначэнне мовы як боскай з'явы ў часы Сярэднявечча. Погляды на мову як на індывідуальную з'яву, псіхалагічную, біялагічную, класавую.

Функцыі мовы. Камунікацыйная функцыя як найважнейшая функцыя мовы. Кагнітыўная функцыя. Намінацыйная функцыя. Пазнавальная функцыя. Інтэграцыйная функцыя. Рэгуляцыйная (апеляцыйная) функцыя. Экспрэсіўная і эмацыйная функцыі. Фатычная (кантактаналаджвальная) функцыя. Магічная (рытуальная) функцыя. Эстэтычная (паэтычная) функцыя. Метамоўная функцыя.

Маўленчыя зносіны. Функцыі зносінаў (сацыяльныя, сацыяльна-псіхалагічныя, індывідуальна-псіхалагічныя). Віды маўленчых зносінаў. Індывідуальныя асаблівасці маўленчай дзейнасці (маўленчы пашпарт чалавека, тыпы маўленчай культуры). Камунікатыўныя паводзіны.

Мова і іншыя сістэмы перадачы інфармацыі (камунікатыўныя сістэмы жывёл, невербальныя сродкі перадачы інфармацыі, штучныя сістэмы перадачы інфармацыі, графічныя і музычныя сродкі перадачы інфармацыі).

Паняцце пра сацыялінгвістыку. Найважнейшыя задачы сацыялінгвістыкі.

Сацыяльная прырода мовы. Абгрунтаванне сацыяльнага характару мовы. Магчымасць жыцця чалавека па-за грамадствам і мова. Адрозненне мовы ад іншых грамадскіх з'яў. Уплыў мовы на грамадства.

Стыхійны ўплыў грамадства на мову. Грамадска абумоўленыя тыпы дыферэнцыяцыі мовы. Адлюстраванне ў мове тэрытарыяльнай, сацыяльнай і прафесійнай дыферэнцыяцыі грамадства, адрозненняў ва ўзроўні эканамічнага развіцця грамадства, духоўнай і матэрыяльнай культуры грамадства. Сацыяльныя прычыны стылістычнай дыферэнцыяцыі мовы. Уплыў на мову рэлігіі. Адлюстраванне ў мове моўных кантактаў. З'явы субстрату, суперстрату, адстрату, інстрату і перстрату.

Свядомы ўплыў грамадства на мову. Нацыянальна-моўная палітыка. Стварэнне пісьмовасці. Рэформы (частковыя змены) графікі і арфаграфіі. Стварэнне розных тэрмінасістэм, анамастычнай лексікі. Стварэнне штучных моў.

Паняцце пра моўную сітуацыю. Сацыялінгвістычная тыпалогія моўных сітуацый. Моўная камунікацыя ў шматнацыянальнай дзяржаве і ў міжнародным супольніцтве. Білінгвізм. Віды білінгвізму ў Беларусі (абмежаваны, змяшаны, абсалютны). Дыгლოსія як адметны від незбалансаванай двухмоўнасці. Полілінгвізм і яго віды.

Сацыяльнае і індывідуальнае ў мове. Літаратурная мова і яе прыметы (унармаванасць, агульнаабавязковасць, поліфункцыянальнасць, стылістычная дыферэнцыяцыя). Моўная норма і яе прыметы (выбіральнасць, устойлівасць, абавязковасць). Класіфікацыя моўных нормаў. Варыянты моўнай нормы. Літаратурная норма і узус. Суадносіны паміж літаратурнай і нацыянальнай мовамі. Функцыі літаратурнай мовы ў грамадстве. Ідыялект як адна з асноўных формаў існавання мовы.

Міжнародныя і сусветныя мовы. Афіцыйныя мовы ААН. Паджыны і крэольскія мовы. Шляхі вырашэння праблемы міжнацыянальных моўных кантактаў. Віды камунікацыі ў грамадстве.

Сацыяльна абумоўленыя з'явы ў мове. Формы сацыяльнага існавання нацыянальнай мовы: агульнараспаўсюджаныя (літаратурныя, прастамоўныя) і абмежаваныя (сацыяльныя і тэрытарыяльныя дыялекты).

Сістэма і структура мовы. Паняцце пра сістэму мовы. Узаемаабумоўленасць элементаў сістэмы мовы. Паняцце пра структуру мовы.

Іерархічная будова знакавых сістэм. Узроўні знакавай сістэмы мовы, крытэрыі іх вылучэння. Іерархічная сувязь паміж рознымі ўзроўнямі. Парадыгматычныя, сінтагматычныя і іерархічныя адносіны паміж аднароднымі адзінкамі моўных узроўняў. Адметнасць сінтагматычных адносін адзінак розных моўных узроўняў. Камбінацыі моўных адзінак, якія не вядуць да ўтварэння новага ўзроўню. Іерархічныя адносіны. Тэорыя ізамарфізму ўзроўняў мовы. Тэорыя іерархіі моўных узроўняў. Сістэмныя і несістэмныя з'явы ў мове.

Інварыянтна-варыянтная суадноснасць адзінак мовы («эмічныя» і «этычныя» адзінкі мовы). Узроўні мовы і ўзроўні аналізу мовы.

Адрозненне мовы ад іншых знакавых сістэм.

4. Фаналогія. Статус фаналогіі. Раздзелы фаналогіі.

Фанетыка. Раздзелы фанетыкі. Акустычная характарыстыка гукаў. Сіла, вышыня, працягласць і тэмбр. Тоны і шумы. Сегментныя і суперсегментныя (прасадычныя) акустычныя з'явы.

Артыкуляцыйная характарыстыка гукаў. Прынцыпы класіфікацыі галосных і зычных гукаў.

Фанеміка. Перадумовы ўзнікнення навукі пра фанемы. Паняцце фанемы. Функцыі фанемы. Прыметы фанем (фаналагічна істотныя і фаналагічна неістотныя). Пазіцыі фанем. Асноўны алафон. Варыянт фанемы. Варыяцыйныя фанемы (пазіцыйныя, тэрытарыяльныя, індывідуальныя). Сістэма фанем. Спалучальнасць фанем. Тэорыі фанемы І.Бадуэна дэ Куртэнэ (марфалагічная, псіхалагічная, антрапафанічная). Вучэнне Л.Шчэрбы пра фанему. Вучэнне М.Трубяцкога пра фанему. Тэорыя апазіцый як аснова апісання структуры фанем. Класіфікацыя тыпаў апазіцый. Апазіцыйныя правілы вылучэння фанем. Паняцце пра фанемную дыстрыбуцыю. Універсальны бінарны прынцып у фаналогіі. Асноўныя адрозненні ў вучэнні пра фанему прадстаўнікоў Маскоўскай і Ленінградскай фаналагічных школ. Пражская школа ў фаналогіі.

5. Граматыка. Граматыка як лад мовы і як навукі. Раздзелы граматыкі і аб'ект іх вывучэння.

Граматычнае значэнне і яго супрацьпастаўленасць лексічнаму значэнню. Тыпы граматычных значэнняў (сінтаксічнае, класіфікацыйнае, мадальнае, намінацыйнае). Сувязь граматычнага і лексічнага значэнняў. Паняцце граматыкалізацыі і лексікалізацыі. Суадносіны граматычнай і лексічнай семантыкі ў мовах свету. Спосабы выражэння граматычных значэнняў. Агульная характарыстыка марфалагічных і немарфалагічных спосабаў выражэння граматычных значэнняў. Асаблівасці выражэння граматычных значэнняў у розных мовах.

Граматычная катэгорыя. Унутраная структура граматычнай катэгорыі. Паняцце пра граему. Адметнасць граматычных катэгорый у мовах свету. Прыхаваныя граматычныя катэгорыі і спосабы іх выяўлення. Бінарны прынцып апісання граматычных з'яў. Аналіз і сінтэз граматычных катэгорый. Лексічна-граматычныя катэгорыі (разрады слоў).

Граматычная форма. Парадыгма моўнай адзінкі. Словаформа.

Часціны мовы. Статус часцін мовы. Прынцыпы класіфікацыі слоў па часцінах мовы. Адметнасць часцін мовы ў розных мовах.

Сінтаксіс. Раздзелы сінтаксісу. Асноўныя кірункі сінтаксісу. Сказ як найважнейшая адзінка сінтаксісу і яго асноўныя адзнакі Канцэпцыі вывучэння

сказа. Парадыгма сказаў. Глыбінная і паверхневая структуры сказа. Сказ і выказванне. Члены сказа. Пытанне пра іерархічную вяршыню сказа. Крытэрыі класіфікацыі даданых членаў сказа. Члены сказа і часціны мовы. Словазлучэнне. Словазлучэнне і сінтагма. Мадэлі словазлучэнняў і сказаў. Віды злучальных і падпарадкавальных сувязяў слоў у словазлучэннях і сказах.

Актуальны падзел выказвання. Сказ і тэкст.

Кірункі і метады сінтаксічных даследаванняў. Вербацэнтрызм (граматыка Тэньера). Граматыка непасрэдна складальных. Прынцып бінарнага падзелу сказа. Цяжкасці сінтаксічнага аналізу сказаў пры дапамозе граматыкі непасрэдна складальных. Трансфармацыйная граматыка і яе магчымасці. Глыбінная і паверхневая структура сказа.

Мадэль «Сэнс \longleftrightarrow Тэкст».

6. Марфеміка і словаўтварэнне. Паняцце марфемы. Найважнейшыя прыметы марфемы (паўтаральнасць, значэнненасць, непадзельнасць, абстрактнасць). Дыскусійныя пытанні марфемікі. Праблемы марфемнага аналізу слова. Спалучальнасць марфем.

Словаўтварэнне. Статус словаўтварэння. Асноўныя паняцці словаўтварэння (матываванасць, словаўтваральнае значэнне, словаўтваральная вытворнасць, словаўтваральнае правіла). Адзінкі словаўтварэння (субстанцыйныя і класіфікацыйныя). Паняцце словаўтваральнай сістэмы і словаўтваральнага тыпу. Спосабы словаўтварэння ў розных мовах. Словаўтварэнне і ўзроўні мовы.

Марфаналогія. Асноўныя задачы марфаналогіі. Паняцце пра марфанему. Спроба выяўлення універсальных асаблівасцей марфаналагічных сістэм розных моў.

7. Лексікалогія. Раздзелы лексікалогіі. Асноўныя праблемы агульнай лексікалогіі. Праблемы вызначэння слова. Слова, лексема, словаформа. Паняцце пра семему. Сема і яе тыпы (інтэграцыйная і дыферэнцыйная). Слова як двухбаковая адзінка мовы. Асіметрыя плана зместу і плана формы ў слове. Структура плана зместу слова. Лексічная, словаўтваральная і граматычная семантыка слова. Адрозненне паміж лексічным значэннем слова і паняццем. Структура лексічнага значэння слова. Аспекты лексічнага значэння (дэнататыўны, сігніфікатыўны, прагматычны). Нацыянальна-культурны кампанент лексічнага значэння слова. Значнасць як уласна лінгвістычны аспект лексічнага значэння слова. Значэнне і сэнс слова. Унутраная форма слова.

Лексічна-семантычная сістэма мовы. Віды семантычных адносін у лексіцы. Парадыгматычныя і сінтагматычныя адносіны як найбольш абагульнення і універсальныя адносіны паміж словамі. Разнавіднасці парадыгматычных і сінтагматычных адносін слоў. Паняцце пра лексічную спалучальнасць слоў. Эпідыгматычныя адносіны ў лексіцы.

Прадметна-тэматычныя аб'яднанні слоў. Уласна лінгвістычныя крытэрыі тэматычнай класіфікацыі лексікі. Прадметна-тэматычныя групы слоў і семантычныя палі.

Іерархічная арганізацыя лексічнай сістэмы. Імплікацыйныя адносіны семантычнага падпарадкавання «частка – цэлае», «від – род» у лексіцы. Паняцце гіпаніміі і гіпераніміі. Асаблівасці гіпанімічна-гіперанімічных адносін у розных мовах.

Полісемія. Тыпы полісеміі (радыяльная, ланцужковая, камбінаваная). Кантэкст і яго віды. Паняцце прэсупазіцыі. Паняцце пра семантэму.

Сінанімія. Знешнія і ўнутраныя прычыны існавання ў мове сінонімаў. Ступень сінанімічнасці. Характар сінанімічнай арганізацыі лексікі. Тыпы сінонімаў. Сінанімія і полісемія. Сінанімізацыя. Функцыя сінонімаў у маўленні. Антанімія. Лексічная антанімізацыя і тыпы антонімаў.

Канверсія. Паняцце пра канверсівы.

Тэрміналагічная і анамастычная лексіка і яе асаблівасці. Функцыянальныя і фармальна-граматычныя асаблівасці тэрмінаў. Адметныя рысы онімаў.

Фразеалогія. Статус фразеалогіі. Фразеалогія ў шырокім і ў вузкім сэнсе. Дыскусійныя пытанні фразеалогіі. Найважнейшыя знешнія крытэрыі вылучэння фразеалагічных адзінак – звышслоўнасць і ўзнаўляльнасць. Унутраныя крытэрыі сістэматызацыі фразеалагічнага матэрыялу. Класы ўстойлівых звышслоўных адзінак. Фразеалагізм і слова. Фразеалагізм і словазлучэнне. Віды залежнасці паміж кампанентамі фразеалагізмаў і яе адрозненне ад аналагічных адносін паміж лексемамі ў свабодных словазлучэннях. Фразеалагізм і сказ. Крытэрыі фразеалагічнасці.

Класіфікацыі фразеалагізмаў (семантычная, марфалагічная, структурная, этымалагічная, стылістычная, намінацыйна-функцыянальная). Спецыфіка семантыкі фразеалагізмаў. Унутраная форма фразеалагізмаў. Характар суадносін паміж унутранай формай і значэннем фразеалагізма. Сістэмнасць фразеалогіі. Полісемія і аманімія ў фразеалогіі. Адметнасць сінанімічных і антанімічных адносін у фразеалогіі.

Варыянтнасць у фразеалогіі. Тыпы фразеалагічных варыянтаў.

Паняцце пра фразеалагічную дэрывацыю. Прадукцыйныя і непрадукцыйныя мадэлі ўтварэння фразеалагізмаў.

Нацыянальна-культурная семантыка фразеалагічных адзінак. Праблемы перакладу фразеалагізмаў.

Пытанне пра фразеалагічны ўзровень мовы.

8. Мова як гістарычная з'ява. Своеасаблівасці развіцця мовы. Тэорыі (канцэпцыі) развіцця мовы (В. Гумбальта, натуралістычная А. Шляйхера, псіхалагічная Г. Штайнталя і А.Патабні, младаграматычная, сацыяльная, стадыянальная), іх моцныя і слабыя бакі. Змяненне, развіццё, функцыянаванне і

Ўдасканаленне мовы. Прагрэс у развіцці мовы (адносны, абсалютны). Найважнейшыя прынцыпы развіцця мовы.

Знешнія прычыны моўных змен. Стыхійныя прычыны змяненняў мовы – сацыяльна-эканамічныя фактары, міграцыя насельніцтва. Кантактаванне моў і яго асноўныя вынікі (запозычванне лексікі і фразеалогіі, засваенне артыкуляцыйных асаблівасцей іншай мовы, змена характару націску, змена граматычнага ладу мовы, запозычванне афіксаў). Асноўныя працэсы, дэтэрмінаваныя кантактаваннем моў (дыферэнцыяцыя і інтэграцыя). Моўны саюз. Інтэрферэнцыя. Прынцыпы моўнай эканоміі. Стварэнне пісьмовасці, унармаванне мовы, узнікненне кнігадруку і сродкаў масавай інфармацыі, рэформы графікі і арфаграфіі, складанне розных тэрмінасістэм, клопаты пра культуру мовы і іншае як праявы свядомага ўздзеяння грамадства на мову.

Унутраныя прычыны моўных змен. Антыноміі і іх уплыў на самаразвіццё мовы. Асноўныя антыноміі ў мове (азначальнага і азначаемага моўнага знака, моўнай сістэмы і нормы, коду і тэксту, інфармацыйнай і экспрэсіўнай функцый мовы, наяўных моўных сродкаў і патрэб перадачы новай інфармацыі і інш.). Асноўныя тэндэнцыя ўдасканалення мовы. Сістэмны характар моўных змен.

Фанетычныя змяненні ў мове. Чаргаванне гукаў. Канвергенцыя і дывергенцыя гукаў. Фактары фанетычна-фаналагічных змяненняў (экстралінгвістычныя, сістэмныя, артыкуляцыйна-акустычныя). Змяненні ў фанетычнай сістэме пад уздзеяннем іншых моў.

Граматычныя змяненні ў мове. Колькасныя і якасныя змены ў граматыцы. Змяненні па аналогіі як аснова граматычных змяненняў. Змены ў марфалогіі і сінтаксісе. Семантычная абумоўленасць граматычных працэсаў. Сістэмны фактар змяненняў у граматыцы. Адметнасць граматычных змяненняў у розных мовах. Іншамоўны ўплыў на граматыку.

Лексічныя змяненні ў мове. Узнікненне новых слоў і новых значэнняў. Пераход слоў з актыўнага запасу ў пасіўны. Перадумовы страты лексем. Шляхі ўзбагачэння слоўніка мовы: словаўтварэнне, запозычванне, калькаванне, пераасэнсаванне слоў. Спосабы змянення лексічных значэнняў. Звужэнне і пашырэнне семантычнага аб'ёму слова. Неаднолькавыя тэмпы змянення розных відаў лексічных значэнняў. Стылістычная дыферэнцыяцыя лексічна-семантычнай сістэмы мовы.

Семантычныя змяненні ў мове і іх найважнейшыя прычыны. Колькасны і якасны характар семантычных змен. Тыпалогія семантычных змяненняў.

Заканмернасці і тэмпы моўных змен. Асноўныя законы развіцця мовы (закон эвалюцыйнага развіцця, закон нераўнамернага развіцця розных узроўняў мовы, закон развіцця мовы па аналогіі). Тэмпы моўных змен адзінак аднаго ўзроўню мовы на розных этапах яе гісторыі. Нераўнамернае развіццё розных моў і яго прычыны. Асаблівасці гістарычных змен у розных мовах. Асноўныя кірункі сацыяльнай эвалюцыі моў.

9. Лінгвістычная тыпалогія. Лінгвістычная тыпалогія як адзін з відаў сістэматызацыі моў. Папярэднікі і заснавальнікі тыпалогіі моў. Агульнае і рознае паміж тыпалогіяй моў і лінгвістыкай універсалій.

Моўнае падабенства і класы моў. Генетычнае падабенства і моўная сям'я. Арэальнае падабенства і моўны саюз. Тыпалагічнае падабенства і моўны тып.

Тыпалагічная класіфікацыя моў. Сістэматызацыя тыпалагічных падабенстваў моў (тыпалагічная заканамернасць, моўны тып, лінгвістычная універсалія, лінгвістычная фрэквенталія). Асноўныя кірункі тыпалагічных даследаванняў. Тыпалагічныя класіфікацыі і характаралогія моў.

Фанетычна-фанематычная тыпалогія моў. Вакалічныя і кансанантныя мовы. Складовыя і нескладовыя мовы.

Марфалагічныя тыпы моў. Аналітычныя і сінтэтычныя мовы. Аглютынацыйныя і фузійныя мовы. Ізаляцыйныя і інкарпарацыйныя мовы.

Сінтаксічная тыпалогія. Прадмет і задачы тыпалагічнага сінтаксісу. Намінатыўны, эргатыўны, актыўны, класны і нейтральны лад мовы. Тыпалагічная класіфікацыя моў Л. Тэньера («дацэнтрабежныя» і «адцэнтрабежныя» мовы).

Лексічная тыпалогія моў. Адметнасць лексічнай тыпалогіі моў. Аб'ём слоўніка мовы. Семантычна-тэматычныя групы лексікі. Стылістычная дыферэнцыяцыя лексікі. Шляхі папаўнення слоўніка мовы (марфемная дэрывацыя, семантычная дэрывацыя, утварэнне несвабодных спалучэнняў, запазычанні).

Функцыянальная (сацыялінгвістычная) тыпалогія моў. Прадмет функцыянальнай тыпалогіі моў. Функцыянальна істотныя характарыстыкі моў. Камунікацыйныя рангі моў: сусветныя, міжнародныя, нацыянальныя (дзяржаўныя), рэгіянальныя, мясцовыя.

Юрыдычны статус моў: дзяржаўная мова, афіцыйная, нацыянальная, часова дзяржаўная, афіцыйная мова штата, мова саюзнай (аўтаномнай) рэспублікі, мова міжнацыянальных зносін, мова нацыянальных меншасцяў, мова народнасці і інш.

Дыпламатычныя рангі моў. Афіцыйныя мовы ААН, АБСЕ, ЕС.

Прароцкія і апостальскія мовы.

Навучальна-педагагічны статус моў (дапаможны сродак пры навучанні другой мове, мова навучання, вучэбны прадмет).

Класічныя мовы і іх характэрныя прыметы.

Лінгвістычная універсалогія. Паняцце моўных універсалій. Сістэматызацыя універсалій (абсалютныя і статыстычныя, простыя і складаныя, моўныя і маўленчыя, статычныя і дынамічныя, аднаўзроўневыя і міжузроўневыя). Фанетычна-фаналагічныя універсаліі. Марфалагічныя універсаліі. Сінтаксічныя універсаліі. Лексічныя і лексічна-семантычныя універсаліі.

10. Метады даследавання мовы. Агульнае паняцце пра метады, метадалогію. Прынцыпы класіфікацыі навуковых метадаў. Сувязь метадаў і метадалогіі. Абумоўленасць выбару лінгвістычных метадаў даследавання.

Традыцыйныя метады вывучэння мовы. Апісальны метады як адзін з шырокараспаўсюджаных метадаў. Асноўныя кампаненты апісальнага метаду (назіранне, абагульненне, інтэрпрэтацыя, класіфікацыя) і іх сутнасць. Прыклады выкарыстання апісальнага метаду пры аналізе (характарыстыцы) розных моўных з'яў (адзінак).

Супастаўляльны метады. Выкарыстанне супастаўляльнага метаду пры сінхранічным і дыяхранічным аналізе моўных з'яў. Супастаўленне ўнутрымоўных і міжмоўных лінгвістычных фактаў. Найбольш значныя лінгвістычныя адкрыцці з дапамогай супастаўляльнага метаду. Супастаўляльная фанетыка, граматыка, лексікалогія.

Параўнальна-гістарычны метады. Сутнасць параўнальна-гістарычнага метаду. Паняцце знешняй і ўнутранай рэканструкцыі. Найважнейшыя адкрыцці з дапамогай параўнальна-гістарычнага метаду.

Метады лінгвістычнай геаграфіі. Асноўныя этапы лінгвагеаграфічнага вывучэння моўных з'яў. Дыялекталагічныя атласы і іх тыпы.

Найноўшыя метады даследавання мовы. Структурныя метады. Асноўныя палажэнні структуралізму ў лінгвістыцы.

Дыстрыбуцыйны метады. Этапы дыстрыбуцыйнага аналізу. Тыпы дыстрыбуцыі паміж элементамі (кантрастная, дадатковая, свабоднае вар'іраванне).

Метады непасрэдна складальных. Асноўныя прынцыпы метаду. Недахопы метаду.

Трансфармацыйны метады. Сутнасць метаду і яго асноўныя прынцыпы. Інтэрпрэтацыя сінтаксічных з'яў з дапамогай трансфармацыйнага метаду.

Метады кампанентавага аналізу. Прынцыпы вылучэння дыферэнцыйных прыкмет. Выкарыстанне метаду кампанентавага аналізу пры даследаванні фанем, граматычных, лексічных і семантычных з'яў.

Колькасныя метады. Прызначэнне гэтых метадаў.

Эксперыментальныя метады. Выкарыстанне эксперыментальных метадаў у фанетыцы, сінтаксісе, лексікаграфіі і стылістыцы.

Сацыялінгвістычныя метады. Асноўныя кампаненты сацыялінгвістычнага метаду (непасрэднае назіранне, анкетаванне, інтэрв'ю, аналіз дакументальных крыніц, карэляцыйны аналіз).

Псіхалінгвістычны метады. Сутнасць псіхалінгвістычнага метаду, яго разнавіднасці і сфера выкарыстання.

Нейралінгвістычныя метады. Сутнасць нейралінгвістычных метадаў і іх найважнейшыя тыпы. Сфера выкарыстання нейралінгвістычных метадаў.

**ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА
(дзённая форма атрымання адукацыі)**

№ раздзела, тэмы	Назва раздзела, тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін		Самастайная праца	Літаратура	Формы кантролю ведаў
		Лекцыі	Практычныя заняткі			
Агульнае мовазнаўства		40	42	74		
1.	Мова і мысленне	4	4	8		
	1.1. Мова і мысленне. Асноўныя канцэпцыі суадносін мовы і мыслення: мова і мысленне тоесныя між сабой (Ф.Шляермахер, І.Гаман, М.Мюлер), мова і мысленне як еднасная, непадзельная з’ява (В.Гумбальт, Ф. дэ Сасюр, І.Мешчанінаў, Л.Шчэрба), мова і мысленне суадносяцца як форма і змест (А.Шляйхер, Э.Бенвеніст), мова і мысленне – самастойныя з’явы (Ж.Адамар, А.Эйнштэйн, Р.Якабсон).	2		2	1, 2, 4д	
	1.2. Генетычныя сувязі мовы і мыслення. Фізіялагічныя, сацыяльныя і гістарычныя фактары развіцця мовы і мыслення. Асаблівае роля працы ў станаўленні чалавека, абстрактнага мыслення і мовы. Развіццё пісьма як паказчык працэсу развіцця мыслення і мовы. Тыпы пісьма і мысленне. Нестэрэатыпнае мысленне і новыя сродкі яго выражэння.					
	1.3. Вербальнае мысленне. Невербальнае мысленне (наглядна-вобразнае і практычна-дзейснае).	2		2	1, 6д	
	1.4. Псіхалагічна-фізіялагічныя сувязі мовы і мыслення. Паняцце афазіі. Тыпы афазіі. Характар мыслення пры афазіі.					

	<p>1.5. Унутранае маўленне і мысленне. Паняцце ўнутранага маўлення. Вучэнне Л.Выгоцкага пра ўнутранае маўленне. Асноўныя тыпы ўнутранага маўлення (невакалізаванае, рэдукаванае) як розныя прамежкавыя звёны паміж мысленнем і мовай. Асаблівасці ўнутранага маўлення глуханямых.</p> <p>1.6. Катэгорыі мыслення і катэгорыі мовы. Сувязь паміж мысленчымі і моўнымі катэгорыямі. Колькасныя і якасныя суадносіны (несупадзенні) мысленчых і моўных катэгорый. Слова і паняцце. Сказ і суджэнне. Супадзенні і адрозненні паміж імі. Універсальны характар лагічных катэгорый і адметнасць моўных катэгорый у розных мовах.</p>		2	2	1, 2, 4д, 6д	Тэрміналагічны дыктант
	<p>1.7. Мова і пазнанне. Мова як сродак набыцця, фіксацыі, перадачы ведаў і як эфектыўны інструмент пазнання. Абагульняльная, сістэматызацыйная і абстрагавальная роля мовы ў працэсе пазнання. В.Гумбальт аб ролі мовы ў працэсе пазнання.</p> <p>1.8. Гіпотэза лінгвістычнай адноснасці Сэпіра – Уорфа. Узаемасувязі паміж мовай, мысленнем і аб'ектыўнай рэчаіснасцю паводле гэтай гіпотэзы, яе крытычны аналіз.</p>		2	2	1, 1д, 3д	Індывідуальнае апытванне
2.	Мова як знакавая сістэма	2	2	6		
	<p>2.1. Агульнае паняцце пра знак і знакавую сістэму. Асноўныя задачы семіётыкі як навукі пра знакі. Тыпалогія знакаў.</p> <p>2.2. Сутнасць моўнага знака. Лінгвасеміётыка як навука пра знакавы характар мовы. Найважнейшыя лінгвасеміятычныя праблемы.</p>	1		2	1, 2, 1д, 4д	
	<p>2.3. Тыпалогія моўных знакаў. Спецыфіка мовы як семіятычнай сістэмы.</p> <p>2.4. Моўныя і нямоўныя знакі як сродак зносін.</p> <p>2.5. Паняцце пра паралінгвістыку. Паралінгвістычныя сродкі камунікацыі (фанацыйныя, кінетычныя і графічныя). Асноўныя моўныя знакі (фанема, марфема, слова, сказ).</p>		1	2	1, 2, 1д, 4д	Індывідуальнае апытванне
	<p>2.6. Мова і маўленне. З гісторыі вывучэння суадносін мовы і маўлення. В.Гумбальт пра мову і маўленне, іх суадносіны. Маўленчая дзейнасць і навука аб ёй. Кампаненты маўленчай дзейнасці. Дыферэнцыяцыя маўленчай дзейнасці ў працах Ф. дэ Сасюра і Л.Шчэрбы. Трактоўка мовы і маўлення А.Смірніцкім.</p> <p>2.7. Сучасныя ўяўленні пра суадносіны мовы і маўлення. Адрозненні паміж мовай і маўленнем. Адзінкі мовы і адзінкі маўлення. Паняцце пра псіхалінгвістыку. Знешнія і ўнутраныя этапы спараджэння маўлення. Галоўныя этапы ўспрымання маўлення. Сувязь працэсаў спараджэння і ўспрымання маўлення.</p>	1	1	2	1, 2, 1д, 2д	Тэрміналагічны дыктант

3.	Мова і грамадства	4	4	8		
	<p>3.1. Сутнасць мовы. Мова як універсальная агульначалавечая з’ява. Роля мовы ў эвалюцыі чалавека. Дыферэнцыйная і інтэгральная роля мовы. Адлюстраванне ў мове патрэб, здольнасцей, духоўнай спадчыны людзей. Мова як другасная сігнальная сістэма. Мова – найбагацейшая крыніца інфармацыі і аснова чалавечага прагрэсу.</p> <p>3.2. Азначэнні мовы. Дзве супрацьлеглыя ўзаемазвязаныя тэндэнцыі ў вызначэнні сутнасці мовы. Розныя лінгвістычныя канцэпцыі сутнасці мовы. Вызначэнне мовы як боскай з’явы ў часы Сярэднявечча. Погляды на мову як на індывідуальную з’яву, псіхалагічную, біялагічную, класавую.</p> <p>3.3. Функцыі мовы. Камунікацыйная функцыя як найважнейшая функцыя мовы. Кагнітыўная функцыя. Намінацыйная функцыя. Пазнавальная функцыя. Інтэграцыйная функцыя. Рэгуляцыйная (апеляцыйная) функцыя. Экспрэсіўная і эмацыйная функцыі. Фатычная (кантактаналаджвальная) функцыя. Магічная (рытуальная) функцыя. Эстэтычная (паэтычная) функцыя. Метамоўная функцыя.</p> <p>3.4. Маўленчыя зносіны. Функцыі зносінаў (сацыяльныя, сацыяльна-псіхалагічныя, індывідуальна-псіхалагічныя). Віды маўленчых зносінаў. Індывідуальныя асаблівасці маўленчай дзейнасці (маўленчы пашпарт чалавека, тыпы маўленчай культуры). Камунікатыўныя паводзіны.</p> <p>3.5. Мова і іншыя сістэмы перадачы інфармацыі (камунікатыўныя сістэмы жывёл, невербальныя сродкі перадачы інфармацыі, штучныя сістэмы перадачы інфармацыі, графічныя і музычныя сродкі перадачы інфармацыі).</p>	2		2	1, 2, 1д, 2д, 3д	
	<p>3.6. Паняцце пра сацыялінгвістыку. Найважнейшыя задачы сацыялінгвістыкі.</p> <p>3.7. Сацыяльная прырода мовы. Абгрунтаванне сацыяльнага характару мовы. Магчымасць жыцця чалавека па-за грамадствам і мова. Адрозненне мовы ад іншых грамадскіх з’яў. Уплыў мовы на грамадства.</p> <p>3.8. Стыхійны ўплыў грамадства на мову. Грамадска абумоўленыя тыпы дыферэнцыяцыі мовы. Адлюстраванне ў мове тэрытарыяльнай, сацыяльнай і прафесійнай дыферэнцыяцыі грамадства, адрозненняў ва ўзроўні эканамічнага развіцця грамадства, духоўнай і</p>	2		2	1, 1д, 3д, 5д	Праверка лінгвістыч ных заданняў

	<p>матэрыяльнай культуры грамадства. Сацыяльныя прычыны стылістычнай дыферэнцыяцыі мовы. Уплыў на мову рэлігіі. Адлюстраванне ў мове моўных кантактаў. З'явы субстрату, суперстрату, адстрату, інстрату і перстрату.</p> <p>3.9. Свядомы ўплыў грамадства на мову. Нацыянальна-моўная палітыка. Стварэнне пісьмовасці. Рэформы (частковыя змены) графікі і арфаграфіі. Стварэнне розных тэрмінасістэм, анамастычнай лексікі. Стварэнне штучных моў.</p>					
	<p>3.10. Паняцце пра моўную сітуацыю. Сацыялінгвістычная тыпалогія моўных сітуацый. Моўная камунікацыя ў шматнацыянальнай дзяржаве і ў міжнародным супольніцтве. Білінгвізм. Віды білінгвізму ў Беларусі (абмежаваны, змяшаны, абсалютны). Дыгласія як адметны від незбалансаванай двухмоўнасці. Полілінгвізм і яго віды.</p> <p>3.11. Сацыяльнае і індывідуальнае ў мове. Літаратурная мова і яе прыметы (унармаванасць, агульнаабавязковасць, поліфункцыянальнасць, стылістычная дыферэнцыяцыя). Моўная норма і яе прыметы (выбіральнасць, устойлівасць, абавязковасць). Класіфікацыя моўных нормаў. Варыянты моўнай нормы. Літаратурная норма і узус. Суадносіны паміж літаратурнай і нацыянальнай мовамі. Функцыі літаратурнай мовы ў грамадстве. Ідыялект як адна з асноўных формаў існавання мовы.</p> <p>3.12. Міжнародныя і сусветныя мовы. Афіцыйныя мовы ААН. Піджыны і крэольскія мовы. Шляхі вырашэння праблемы міжнацыянальных моўных кантактаў. Віды камунікацыі ў грамадстве.</p>	2	2	1, 2, 1д, 2д, 3д	Праверка лінгвістычн ых заданняў	
	<p>3.13. Сацыяльна абумоўленыя з'явы ў мове. Формы сацыяльнага існавання нацыянальнай мовы: агульнараспаўсюджаныя (літаратурныя, прастамоўныя) і абмежаваныя (сацыяльныя і тэрытарыяльныя дыялекты).</p> <p>3.14. Сістэма і структура мовы. Паняцце пра сістэму мовы. Узаемаабумоўленасць элементаў сістэмы мовы. Паняцце пра структуру мовы.</p>	2	2	1, 2, 1д, 2д, 3д, 5д, 6д	Рэйтынгавая кантрольная праца №1	
4.	Фаналогія	2	2	6		
	<p>4.1. Статус фаналогіі. Раздзелы фаналогіі. Фанетыка. Раздзелы фанетыкі. Акустычная характарыстыка гукаў. Сіла, вышыня, працягласць і тэмбр. Тоны і шумы. Сегментныя і суперсегментныя (прасадычныя) акустычныя з'явы. Фанеміка. Перадумовы ўзнікнення навукі пра фанемы. Паняцце фанемы.</p> <p>4.2. Функцыі фанемы. Прыметы фанем (фаналагічна істотныя і фаналагічна неістотныя). Пазіцыі фанем.</p>	2		4	1, 2, 1д, 2д, 3д, 5д, 6д,	

					7д	
	4.3. Вучэнне Л.Шчэрбы пра фанему. 4.4. Вучэнне М.Трубяцкога пра фанему. 4.5. Асноўныя адрозненні ў вучэнні пра фанему прадстаўнікоў Маскоўскай і Ленінградскай фаналагічных школ. Пражская школа ў фаналогіі.		2	2	1, 2 1д, 2д, 4д, 5д, 6д	Фронтальнае апытванне
5.	Граматыка	4	4	8		
	5.1. Граматыка як лад мовы і як навукa. Раздзелы граматыкі і аб'ект іх вивучэння. Граматычнае значэнне і яго супрацьпастаўленасць лексічнаму значэнню. Тыпы граматычных значэнняў (сінтаксічнае, класіфікацыйнае, мадальнае, намінацыйнае).	2		2	1, 2, 1д, 2д, 3д, 5д, 6д, 8д	
	5.2. Сувязь граматычнага і лексічнага значэнняў. Паняцце граматыкалізацыі і лексікалізацыі. Суадносіны граматычнай і лексічнай семантыкі ў мовах свету. Спосабы выражэння граматычных значэнняў. Агульная характарыстыка марфалагічных і немарфалагічных спосабаў выражэння граматычных значэнняў. Асаблівасці выражэння граматычных значэнняў у розных мовах. 5.3. Граматычная катэгорыя. Унутраная структура граматычнай катэгорыі. Граматычная форма. Парадыгма моўнай адзінкі. Словаформа. 5.4. Часціны мовы. Статус часцін мовы. Прынцыпы класіфікацыі слоў па часцінах мовы. Адметнасць часцін мовы ў розных мовах.	2	2	2	1, 2, 1д, 2д, 3д, 5д, 6д, 8д	Фронтальнае апытванне
	5.5. Сінтаксіс. Раздзелы сінтаксісу. Асноўныя кірункі сінтаксісу. 5.6. Сказ як найважнейшая адзінка сінтаксісу і яго асноўныя адзнакі Актуальны падзел выказвання. Сказ і тэкст. 5.7. Кірункі і метады сінтаксічных даследаванняў. Вэрбацэнтрызм (граматыка Тэньера). Граматыка непасрэдна складальных. Прынцып бінарнага падзелу сказа. Цяжкасці		2	4	1, 1д, 2д, 3д, 5д,	Індывідуальнае апытванне

	сінтаксічнага аналізу сказаў пры дапамозе граматыкі непасрэдна складальных. Трансфармацыйная граматыка і яе магчымасці. Глыбінная і паверхневая структура сказа.				бд	
6.	Марфеміка і словаўтварэнне	4	4	8		
	6.1. Паняцце марфемы. Найважнейшыя прыметы марфемы (паўтаральнасць, значэнненасць, непадзельнасць, абстрактнасць). Дыскусійныя пытанні марфемікі. Праблемы марфемнага аналізу слова. Спалучальнасць марфем.	2		2	1, 2, 3д, 5д, 6д	
	6.2. Словаўтварэнне. Статус словаўтварэння. Асноўныя паняцці словаўтварэння (матываванаць, словаўтваральнае значэнне, словаўтваральная вытворнасць, словаўтваральнае правіла). 6.3. Адзінкі словаўтварэння (субстанцыйныя і класіфікацыйныя). Паняцце словаўтваральнай сістэмы і словаўтваральнага тыпу. Спосабы словаўтварэння ў розных мовах. Словаўтварэнне і ўзроўні мовы.		2	4	1, 2, 1д, 2д, 3д, 5д, 6д	Франтальнае апытванне
	6.4. Марфаналогія. Асноўныя задачы марфаналогіі. Паняцце пра марфанему. Спраба выяўлення універсальных асаблівасцей марфаналагічных сістэм розных моў.	2	2	2	1, 3д, 5д, 6д	Франтальнае апытванне
7.	Лексікалогія	4	4	8		
	7.1. Раздзелы лексікалогіі. Асноўныя праблемы агульнай лексікалогіі. Праблемы вызначэння слова. Слова, лексема, словаформа. Паняцце пра семему. Сема і яе тыпы (інтэграцыйная і дыферэнцыйныя). Слова як двухбаковая адзінка мовы. Асіметрыя плана зместу і плана формы ў слове. Адрозненне паміж лексічным значэннем слова і паняццем. Структура лексічнага значэння слова. 7.2. Аспекты лексічнага значэння. Нацыянальна-культурны кампанент лексічнага значэння слова. Значнасць як уласна лінгвістычны аспект лексічнага значэння слова. Значэнне і сэнс слова. Унутраная форма слова. 7.3. Лексічна-семантычная сістэма мовы. Віды семантычных адносін у лексіцы. Парадыгматычныя і сінтагматычныя адносіны як найбольш абагульненыя і універсальныя адносіны паміж словамі. Разнавіднасці парадыгматычных і сінтагматычных адносін слоў. Паняцце пра лексічную спалучальнасць слоў. Эпідыгматычныя адносіны ў лексіцы.	2		2	1, 1д, 2д, 5д, 6д	

	<p>7.4. Прадметна-тэматычныя аб'яднанні слоў. Уласна лінгвістычныя крытэрыі тэматычнай класіфікацыі лексікі. Прадметна-тэматычныя групы слоў і семантычныя палі.</p> <p>7.5. Іерархічная арганізацыя лексічнай сістэмы. Імплікацыйныя адносіны семантычнага падпарадкавання «частка – цэлае», «від – род» у лексіцы. Паняцце гіпаніміі і гіпераніміі. Асаблівасці гіпанімічна-гіперанімічных адносін у розных мовах.</p>		2	2	1, 2, 1д, 2д, 3д, 5д, 6д, 8д	Фронтальнае апытванне
	<p>7.6. Полісемія. Тыпы полісеміі (радыяльная, ланцужковая, камбінаваная). Кантэкст і яго віды. Паняцце прэсупазіцыі. Паняцце пра семантэму.</p> <p>7.7. Сінанімія. Знешнія і ўнутраныя прычыны існавання ў мове сінонімаў. Ступень сінанімічнасці. Характар сінанімічнай арганізацыі лексікі. Тыпы сінонімаў. Сінанімія і полісемія. Сінанімізацыя. Функцыя сінонімаў у маўленні. Антанімія. Лексічная антанімізацыя і тыпы антонімаў.</p> <p>7.8. Канверсія. Паняцце пра канверсівы.</p> <p>7.9. Тэрміналагічная і анамастычная лексіка і яе асаблівасці. Функцыянальныя і фармальна-граматычныя асаблівасці тэрмінаў. Адметныя рысы онімаў.</p>		2	2	1, 2, 1д, 2д, 3д, 5д	Праверка лінгвістычных заданняў
	<p>7.10. Фразеалогія. Статус фразеалогіі. Фразеалогія ў шырокім і ў вузкім сэнсе. Дыскусійныя пытанні фразеалогіі. Найважнейшыя знешнія крытэрыі вылучэння фразеалагічных адзінак – звышслоўнасць і ўзнаўляльнасць. Унутраныя крытэрыі сістэматызацыі фразеалагічнага матэрыялу. Класы ўстойлівых звышслоўных адзінак. Нацыянальна-культурная семантыка фразеалагічных адзінак. Праблемы перакладу фразеалагізмаў. Пытанне пра фразеалагічны ўзровень мовы.</p>	2		2	1, 2, 1д, 2д, 3д, 6д	Рэйтынгавая кантрольная работа №2
8.	Мова як гістарычная з'ява	6	6	8		
	<p>8.1. Своеасаблівасці развіцця мовы. Тэорыі развіцця мовы (В. Гумбальта, натуралістычная А. Шляйхера, псіхалагічная Г. Штайнталя і А.Патабні, младаграматычная, сацыяльная, стадыянальная), іх моцныя і слабыя бакі.</p> <p>8.2. Змяненне, развіццё, функцыянаванне і ўдасканаленне мовы. Прагрэс у развіцці мовы (адносны, абсалютны). Найважнейшыя прынцыпы развіцця мовы.</p>	2		2	1, 2, 1д, 2д, 3д, 5д, 6д, 7д	
	8.3. Знешнія прычыны моўных змен. Стыхійныя прычыны змяненняў мовы – сацыяльна-	2		2	1, 2,	

<p>эканамічныя фактары, міграцыя насельніцтва. Кантактаванне моў і яго асноўныя вынікі (запазычванне лексікі і фразеалогіі, засваенне артыкуляцыйных асаблівасцей іншай мовы, змена характару націску, змена граматычнага ладу мовы, запазычванне афіксаў). Асноўныя працэсы, дэтэрмінаваныя кантактаваннем моў (дыферэнцыяцыя і інтэграцыя).</p> <p>8.4. Моўны саюз. Інтэрферэнцыя. Прынцыпы моўнай эканоміі. Стварэнне пісьмовасці, унармаванне мовы, узнікненне кнігадруку і сродкаў масавай інфармацыі, рэформы графікі і арфаграфіі, складанне розных тэрмінасістэм, клопаты пра культуру мовы і іншае як праявы свядомага ўздзеяння грамадства на мову.</p> <p>8.5. Унутраныя прычыны моўных змен. Антыноміі і іх уплыў на самаразвіццё мовы. Асноўныя антыноміі ў мове (азначальнага і азначаемага моўнага знака, моўнай сістэмы і нормы, коду і тэксту, інфармацыйнай і экспрэсіўнай функцый мовы, наяўных моўных сродкаў і патрэб перадачы новай інфармацыі і інш.). Асноўныя тэндэнцыя ўдасканалення мовы. Сістэмны характар моўных змен.</p>				2д, 5д, 6д	
<p>8.6. Фанетычныя змяненні ў мове. Чаргаванне гукаў. Канвергенцыя і дывергенцыя гукаў. Фактары фанетычна-фаналагічных змяненняў (экстралінгвістычныя, сістэмныя, артыкуляцыйна-акустычныя). Змяненні ў фанетычнай сістэме пад уздзеяннем іншых моў.</p> <p>8.7. Граматычныя змяненні ў мове. Колькасныя і якасныя змены ў граматыцы. Змяненні па аналогіі як аснова граматычных змяненняў. Змены ў марфалогіі і сінтаксісе. Семантычная абумоўленасць граматычных працэсаў. Сістэмны фактар змяненняў у граматыцы. Адметнасць граматычных змяненняў у розных мовах. Іншамоўны ўплыў на граматыку.</p>	2	2	1, 2, 1д, 2д, 3д, 8д		Фронтальнае апытванне
<p>8.8. Лексічныя змяненні ў мове. Узнікненне новых слоў і новых значэнняў. Пераход слоў з актыўнага запасу ў пасіўны. Перадумовы страты лексем.</p> <p>8.9. Шляхі ўзбагачэння слоўніка мовы: словаўтварэнне, запазычванне, калькаванне, пераасэнсаванне слоў. Спосабы змянення лексічных значэнняў. Звужэнне і пашырэнне семантычнага аб'ёму слова. Неаднолькавыя тэмпы змянення розных відаў лексічных значэнняў. Стылістычная дыферэнцыяцыя лексічна-семантычнай сістэмы мовы.</p> <p>8.10. Семантычныя змяненні ў мове і іх найважнейшыя прычыны. Колькасныя і якасны характар семантычных змен. Тыпалогія семантычных змяненняў.</p>	2	2	1, 2, 1д, 2д, 3д, 5д		Фронтальнае апытванне
<p>8.11. Заканамернасці і тэмпы моўных змен. Асноўныя законы развіцця мовы (закон эвалюцыйнага развіцця, закон нераўнамернага развіцця розных узроўняў мовы, закон развіцця мовы па аналогіі). Тэмпы моўных змен адзінак аднаго ўзроўню мовы на розных этапах яе</p>	2	2	2, 1д, 2д,		Індывідуальнае апытванне

	гісторыі. 8.12. Нераўнамернае развіццё розных моў і яго прычыны. Асаблівасці гістарычных змен у розных мовах. Асноўныя кірункі сацыяльнай эвалюцыі моў.				3д, 4д, 6д	
9.	Лінгвістычная тыпалогія	4	6	8		Фронтальнае апытванне
	9.1. Лінгвістычная тыпалогія як адзін з відаў сістэматызацыі моў. Папярэднікі і заснавальнікі тыпалогіі моў. Агульнае і рознае паміж тыпалогіяй моў і лінгвістыкай універсалій. 9.2. Моўнае падабенства і класы моў. Генетычнае падабенства і моўная сям'я. Арэальнае падабенства і моўны саюз. Тыпалагічнае падабенства і моўны тып. 9.3. Тыпалагічная класіфікацыя моў. Сістэматызацыя тыпалагічных падабенстваў моў (тыпалагічная заканамернасць, моўны тып, лінгвістычная універсалія, лінгвістычная фрэквенталія). Асноўныя кірункі тыпалагічных даследаванняў. Тыпалагічныя класіфікацыі і характаралогія моў.	2	2	2	1, 2, 1д, 2д, 3д, 4д, 5д, 6д	
	9.4. Фанетычна-фанематычная тыпалогія моў. Вакалічныя і кансанантныя мовы. Складовыя і нескладовыя мовы. 9.5. Марфалагічныя тыпы моў. Аналітычныя і сінтэтычныя мовы. Аглютынацыйныя і фузійныя мовы. Ізаляцыйныя і інкарпарацыйныя мовы. 9.6. Сінтаксічная тыпалогія. Прадмет і задачы тыпалагічнага сінтаксісу. Намінатыўны, эргатыўны, актыўны, класны і нейтральны лад мовы. Тыпалагічная класіфікацыя моў Л. Тэньера («дацэнтрабежныя» і «адцэнтрабежныя» мовы). 9.7. Лексічная тыпалогія моў. Адметнасць лексічнай тыпалогіі моў. Аб'ём слоўніка мовы. Семантычна-тэматычныя групы лексікі. Стылістычная дыферэнцыяцыя лексікі. Шляхі папаўнення слоўніка мовы (марфемная дэрывацыя, семантычная дэрывацыя, утварэнне несвабодных спалучэнняў, запазычанні). 9.8. Функцыянальная тыпалогія моў. Прадмет функцыянальнай тыпалогіі моў. Функцыянальна істотныя характарыстыкі моў. Камунікацыйныя рангі моў: сусветныя, міжнародныя, нацыянальныя, рэгіянальныя, мясцовыя.		2	2	1, 2, 1д, 2д, 3д, 5д, 6д	Фронтальнае апытванне
	9.9. Юрыдычны статус моў: дзяржаўная мова, афіцыйная, нацыянальная, часова дзяржаўная, афіцыйная мова штата, мова саюзнай рэспублікі, мова міжнацыянальных зносін, мова нацыянальных меншасцяў, мова народнасці і інш. 9.10. Дыпламатычныя рангі моў. Афіцыйныя мовы ААН, АБСЕ, ЕС. Прароцкія і апостальскія	2	2	4	1, 1д, 2д, 3д,	Індывідуальнае апытванне

	мовы. Навучальна-педагагічны статус моў (дапаможны сродак пры навучанні другой мове, мова навучання, вучэбны прадмет). Класічныя мовы і іх характэрныя прыметы. 9.11. Лінгвістычная універсалогія. Паняцце моўных універсалій. Сістэматызацыя універсалій (абсалютныя і статыстычныя, простыя і складаныя, моўныя і маўленчыя, статычныя і дынамічныя, аднаўзроўневыя і міжузроўневыя). Фанетычна-фаналагічныя універсаліі. Марфалагічныя універсаліі. Сінтаксічныя універсаліі. Лексічныя і лексічна-семантычныя універсаліі.				4д, 5д, 6д	
10.	Метады даследавання мовы	6	6	6		
	10.1. Прынцыпы класіфікацыі навуковых метадаў. Сувязь метадаў і метадалогіі. Абумоўленасць выбару лінгвістычных метадаў даследавання. Прынцыпы класіфікацыі навуковых метадаў. Сувязь метадаў і метадалогіі. 10.2. Традыцыйныя метады вывучэння мовы. Апісальны метад як адзін з шырокараспаўсюджаных метадаў. Асноўныя кампаненты апісальнага метаду (назіранне, абагульненне, інтэрпрэтацыя, класіфікацыя) і іх сутнасць. Прыклады выкарыстання апісальнага метаду пры аналізе (характарыстыцы) розных моўных з'яў (адзінак).	2			1, 2, 1д, 2д, 3д, 5д, 6д	
	10.3. Супастаўляльны метад. Выкарыстанне супастаўляльнага метаду пры сінхранічным і дыяхранічным аналізе моўных з'яў. Супастаўленне ўнутрымоўных і міжмоўных лінгвістычных фактаў. Найбольш значныя лінгвістычныя адкрыцці з дапамогай супастаўляльнага метаду. Супастаўляльная фанетыка, граматыка, лексікалогія. 10.4. Параўнальна-гістарычны метад. Сутнасць параўнальна-гістарычнага метаду. Паняцце знешняй і ўнутранай рэканструкцыі. Найважнейшыя адкрыцці з дапамогай параўнальна-гістарычнага метаду.	2		2	1, 2, 1д, 2д, 3д	
	10.5. Метад лінгвістычнай геаграфіі. Асноўныя этапы лінгвагеаграфічнага вывучэння моўных з'яў. Дыялекталагічныя атласы і іх тыпы.		2		1, 2, 1д, 2д, 3д	Праверка лінгвістычн ых заданняў
	10.6. Структурныя метады. Асноўныя палажэнні структуралізму ў лінгвістыцы. 10.7. Дыстрыбуцыйны метад. Этапы дыстрыбуцыйнага аналізу. Тыпы дыстрыбуцыі паміж элементамі (кантрастная, дадатковая, свабоднае вар'іраванне). 10.8. Метад непасрэдна складальных. Асноўныя прынцыпы метаду. Недахопы метаду. 10.9. Трансфармацыйны метад. Сутнасць метаду і яго асноўныя прынцыпы. Інтэрпрэтацыя сінтаксічных з'яў з дапамогай трансфармацыйнага метаду.	2		2	1, 2, 1д, 2д, 3д, 5д, 6д	

	10.10. Метад кампанентавага аналізу. Прынцыпы вылучэння дыферэнцыйных прыкмет. Выкарыстанне метаду кампанентавага аналізу пры даследаванні фанем, граматычных, лексічных і семантычных з'яў.					
	10.11. Колькасныя метады. Прызначэнне гэтых метадаў. 10.12. Эксперыментальныя метады. Выкарыстанне эксперыментальных метадаў у фанетыцы, сінтаксісе, лексікаграфіі і стылістыцы. 10.13. Сацыялінгвістычныя метады. Асноўныя кампаненты сацыялінгвістычнага метаду (непасрэднае назіранне, анкетаванне, інтэрв'ю, аналіз дакументальных крыніц, карэляцыйны аналіз).		2		1, 2, 2д, 3д, 5д, 6д	Фронтальнае апытванне
	10.14. Псіхалінгвістычны метад. Сутнасць псіхалінгвістычнага метаду, яго разнавіднасці і сфера выкарыстання. 10.15. Нейралінгвістычныя метады. Сутнасць нейралінгвістычных метадаў і іх найважнейшыя тыпы. Сфера выкарыстання нейралінгвістычных метадаў.		2	2	1, 2, 1д, 2д, 3д, 5д, 6д	Рэйтынгавая кантрольная праца №3
	Усяго	40	42	74		Экзамен

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

ЛІТАРАТУРА

Асноўная літаратура

1. Гируцкий, А. А. Общее языкознание : учеб. пособие / А. А. Гируцкий. – Минск : Выш. шк., 2017. – 237 с.
2. Общее языкознание [Электронный ресурс] : учеб.-метод. комплекс для специальностей 1-02 03 02 «Русский язык и литература», 1-02 03 04 «Русский язык и литература. Иностранный язык» / сост.: А. А. Гируцкий, Г. А. Камлевич // Репозиторий БГПУ. – Режим доступа: <http://elib.bspu.by/handle/doc/37120>. – Дата доступа: 01.11.2022.

Дадатковая літаратура

1. Алпатов, В. М. Языкознание. От Аристотеля до компьютерной лингвистики / В. М. Алпатов. – М. : Альпина нон-фикшн, 2022. – 252 с.
2. Дзятко, Д. В. Мовазнаўцы : нарысы па гісторыі беларус. лінгвістыкі / Д. В. Дзятко, П. А. Міхайлаў. – Мінск : А. М. Янушкевіч, 2017. – 495 с.
3. Плотнікаў, Б. А. Агульнае мовазнаўства : вучэб. дапам. для філал. фак. выш. навуч. устаноў / Б. А. Плотнікаў. – Мінск : Універсітэцкае, 1994. – 350 с.
4. Рагаўцоў, В. І. Агульнае мовазнаўства : вучэб. дапам. / В. І. Рагаўцоў. – Магілёў : Магілёўс. дзярж. ун-т, 2006. – 412 с.
5. Рагаўцоў, В. І. Агульнае мовазнаўства : заданні для тэставага кантролю / В. І. Рагаўцоў. – Магілёў : Магілёўс. дзярж. ун-т, 2009. – 247 с.
6. Рагаўцоў, В. І. Агульнае мовазнаўства: практыкум : вучэб. дапам. для студэнтаў філал. спецыяльнасцей устаноў, якія забяспечваюць атрыманне выш. адукацыі / В. І. Рагаўцоў. – Магілёў : Магілёўс. дзярж. ўн-т, 2007. – 222 с.
7. Рогалев, А. Ф. Общее языкознание. Концепции языка : практ. пособие / А. Ф. Рогалев. – Гомель : Гомел. гос. ун-т, 2021. – 45 с.
8. Сучасная беларуская літаратурная мова : вучэб. дапам. / Д. В. Дзятко [і інш.] ; пад рэд. Д. В. Дзятко. – 2-е выд., перапрац. і дап. – Мінск : Выш. шк., 2020. – 588 с.

МЕТАДЫЧНЫЯ РЭКАМЕНДАЦЫІ ПА АРГАНІЗАЦЫІ І ВЫКАНАННІ САМАСТОЙНАЙ РАБОТЫ СТУДЭНТАЎ

Для павышэння якасці прафесійнай падрыхтоўкі будучых настаўнікаў-філолагаў мэтазгодна на працягу ўсяго тэрміну навучання ў ВНУ прыцягваць кожнага студэнта да сістэматычнай самастойнай работы. Змест і формы самастойнай работы студэнтаў распрацоўваюцца супрацоўнікамі кафедры ў адпаведнасці з мэтамі і задачамі адукацыйнага стандарту.

Матэрыял, рэкамендаваны для самастойнага вывучэння, студэнты павінны атрымліваць ад выкладчыка з першых тыдняў семестра. Матэрыял для самастойнай працы, распрацаваны выкладчыкамі кафедры, можа ўключаць комплексы індывідуальных заданняў па пэўных тэмах, сістэму індывідуальных дамашніх кантрольных работ па тэмах і раздзелах дысцыпліны.

Эфектыўнасць самастойнай працы студэнтаў залежыць ад многіх фактараў. Тут і аптымальны выбраная форма працы, і дакладныя, канкрэтныя ўказанні і рэкамендацыі выкладчыка з наступнай аб'ектыўнай ацэнкай яе вынікаў і, самае важнае, сістэматычнасць і паслядоўнасць у правядзенні такой працы.

**ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫКАНАННЯ
САМАСТОЙНАЙ ПРАЦЫ СТУДЭНТАЎ**

№ п/п	Назва тэмы, раздзела	Колькасць гадзін	Заданне	Форма выканання
1.1.	Мова і мысленне	2	Напісанне рэферата па тэме (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Пісьмовая
1.3.	Вербальнае мысленне. Невербальнае мысленне (наглядна-вобразнае і практычна-дзейснае)	2	Падрыхтаваць даклад па тэме (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Вусная
1.6.	Катэгорыі мыслення і катэгорыі мовы	2	Падрыхтаваць даклад па тэме (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Вусная
1.8.	Гіпотэза лінгвістычнай адноснасці Сэпіра - Уорфа	2	Скласці канспект па тэме (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Пісьмовая
2.1.	Тыпалогія знакаў	2	Скласці канспект (рэпазіторый)	Пісьмовая
2.5.	Паралінгвістычныя сродкі камунікацыі	2	Напісанне рэферата па тэме (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Пісьмовая
2.6.	В.Гумбальт пра мову і маўленне, іх суадносіны	2	Напісанне рэферата па тэме (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Пісьмовая
3.4.	Камунікатыўныя паводзіны	2	Падрыхтоўка прэзентацый на тэму (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Вусная
3.8.	Уплыў на мову рэлігіі	2	Напісанне рэферата па тэме (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Пісьмовая
3.12	Піджыны і крэольскія мовы	2	Выкананне практыкавання або рэферат (рэсурсна- інфармацыйны цэнтр)	Пісьмовая
3.13	Сацыяльна абумоўленыя з'явы ў мове	2	Напісанне рэферата па тэме (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Пісьмовая
4.1.	Перадумовы ўзнікнення навукі пра фанему	4	Напісанне рэферата па тэме (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Пісьмовая

4.3.	Вучэнне М.Трубяцкога пра фанему	2	Падрыхтаваць даклад па тэме (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Вусная
5.1.	Тыпы граматычных значэнняў(сінтаксічнае, класіфікацыйнае, мадальнае, намінацыйнае)	2	Падрыхтаваць даклад па тэме (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Вусная
5.4.	Адметнасць часцін мовы ў розных мовах	2	Напісанне рэферата па тэме (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Пісьмовая
5.5.	Сінтаксіс. Раздзелы сінтаксісу. Асноўныя кірункі сінтаксісу	4	Падрыхтаваць даклад па тэме (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Вусная
6.1.	Дыскусійныя пытанні марфемікі	2	Напісанне рэферата па тэме (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Пісьмовая
6.2.	Спосабы словаўтварэння ў розных мовах	4	Падрыхтаваць даклад па тэме (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Вусная
6.4.	Асноўныя задачы марфаналогіі	2	Падрыхтаваць даклад па тэме (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Вусная
7.1.	Асноўныя праблемы агульнай лексікалогіі	2	Напісанне рэферата па тэме (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Пісьмовая
7.5.	Іерархічная арганізацыя лексічнай сістэмы	2	Напісанне рэферата па тэме (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Пісьмовая
7.6.	Полісемія. Тыпы полісеміі	2	Падрыхтоўка прэзентацый на тэму (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Вусная
7.10	Нацыянальна-культурная семантыка фразеалагічных адзінак	2	Напісанне рэферата па тэме (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Пісьмовая
8.1.	Тэорыі развіцця мовы	2	Падрыхтаваць даклад па тэме (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Вусная
8.3.	Знешнія прычыны моўных змен	2	Складзі канспект па тэме (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Пісьмовая
8.6.	Змяненні ў фанетычнай сістэме пад уздзеяннем іншых моў	2	Падрыхтаваць даклад па тэме (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Вусная
8.9.	Спосабы змянення лексічных значэнняў	2	Напісанне рэферата па тэме (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Пісьмовая

9.7.	Аб'ём слоўніка мовы	2	Скласці канспект па тэме (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Пісьмовая
9.10	Прароцкія і апостальскія мовы	4	Падрыхтоўка прэзентацый на тэму (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Вусная
10.4	Найважнейшыя адкрыцці з дапамогай параўнальна-гістарычнага метаду	2	Напісанне рэферата па тэме (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Пісьмовая
10.9	Інтэрпрэтацыя сінтаксічных з'яў з дапамогай трансфармацыйнага метаду	2	Падрыхтаваць даклад па тэме (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Вусная
10.15	Сфера выкарыстання нейралінгвістычных метадаў	2	Напісанне рэферата па тэме (рэсурсна-інфармацыйны цэнтр)	Пісьмовая

ЗАДАННІ ДА РЭЙТЫНГАВЫХ КАНТРОЛЬНЫХ РАБОТ

Рэйтынгавая кантрольная работа № 1

1. Дапоўніце ланцужок: *фанемы* - - - *сказы*.
2. Якая падсістэма мовы *найбольш закрытая*, а якая *найбольш адкрытая*?
3. *Сукупнасць сувязей і адносін, якія аб'ядноўваюць моўныя элементы ў адно цэлае, - гэта*
4. Назавіце *крытэрыі* (3), якім павінны адпавядаць адзінкі аднаго моўнага ўзроўню.
5. Дапоўніце пропускі.

Парадыгматычныя адносіны	Сінтагматычныя адносіны
<i>імпліцытныя</i> (прыхаваныя, невідавочныя)

6. Дапоўніце пропускі.

Парадыгматычныя і сінтагматычныя адносіны	Іерархічныя адносіны
паміж адзінкамі ...	паміж адзінкамі <i>розных</i> моўных узроўняў

7. У чым заключаецца *сістэмны* характар мовы?

8. Дапоўніце пропускі.

Узроўні мовы	Адзінка адпаведнага моўнага ўзроўню
....	<i>фанема</i>
<i>марфемны</i>
...	<i>лексема</i>
...	<i>сінтаксема (канструкцыя)</i>

9. Устаноўце суадносіны.

1.1. *фанацыйныя* невербальныя сродкі зносін

а) тэмбр, вышыня, гучнасць гукаў; паўзы ў маўленні, інтанацыя

1.2. *кінетычныя* невербальныя сродкі зносін

б) дарожныя, астранамічныя знакі; матэматычныя сімвалы

1.3. *графічныя* невербальныя сродкі зносін в) жэсты, міміка, пантаміміка

10. Чым адметныя 1913 і 1916 гады для Фердынанда дэ Сасюра?

11. Дапоўніце пропускі.

Ф.дэ Сасюр прапаноўваў вылучаць *лінгвістыку м...* і *лінгвістыку м...*

12. Што Л.У.Шчэрба разумеў пад сістэмай мовы, або мовай?

а) працэсы гаварэння і разумення індывідаў;

б) рукапісы, літаратурныя тэксты;

в) слоўнік і граматыку.

13. Запоўніце пропускі ў табліцы.

Сучасныя ўяўленні пра суадносіны мовы і маўлення

Мова (якая?)	Маўленне (якое?)
абстрактная	...
...	актуальнае
стабільная	...
не залежыць ад сітуацыі	...
...	прыватнае
мае <i>ўзроўневую</i> структуру	мае ... структуру

14. Назавіце 2 асноўныя функцыі мовы. Чым мова адрозніваецца ад іншых грамадскіх з'яў (навукі, мастацтва, рэлігіі і інш.)?

15. Як называецца лексічна і граматычна спрошчаная мова, якая не мае калектыву спрадвечных носьбітаў і выкарыстоўваецца як сродак міжэтнічных зносін у асяроддзі змяшанага насельніцтва? Якія геаграфічныя ўмовы спрыяюць узнікненню такой мовы? Прывядзіце прыклад.

16. Устанавіце суадносіны.

. адстрат

а) элементы пераможанай мовы карэннага насельніцтва ў мове прышлага насельніцтва;

2. субстрат

б) элементы адной мовы ў іншай мове як вынік працяглага кантактавання сумежных народаў, якія гавораць на гэтых мовах;

3. суперстрат

в) элементы мовы прышлага народа-пераможцы ў мове пераможанага карэннага народа, на якую з цягам часу перайшлі чужынцы або якая адраділася.

17. Пра якую штучную мову ідзе гаворка?

- ✓ самая распаўсюджаная штучная мова
- ✓ створана варшаўскім акулістам у 1887 годзе
- ✓ словы ў гэтай мове чытаюцца так, як пішуцца
- ✓ алфавіт - лацініца

✓ у гэтай мове толькі 16 граматычных правілаў

18. Як называецца від незбалансаванага білінгвізму, пры якім адна з формаў існавання мовы выступае як дамінантная, а другая - як дадатковая (прадугледжана ацэнка моўнікамі сваіх моў па шкале "высокі - нізкі")?

Прывядзіце прыклад сусветна вядомага літаратурнага твора, на старонках якога часта сустракаецца ілюстрацыя дыгласіі. У чым яна праявілася?

19. Што такое крэольская мова? Што ўзнікла раней - паджын ці крэольская мова? Абгрунтуйце свой адказ.

20. Прывядзіце канкрэтныя прыклады парушэння....

- а) акцэнталагічных норм;
- б) арфаграфічных норм;
- в) арфаэпічных норм.

Рэйтынгавая кантрольная работа № 2

1. Патлумачце адрозненні паміж тэрмінамі *дэрывацыя* і *дэрываталогія*.

2. Што вывучае *дыяхранічнае* словаўтварэнне?

3. Пагадзіце або аспрэчце: "Любое вытворнае слова матываванае".

4. Выпішыце *матываваныя* (вытворныя) словы: дарога, прыдарожны, белы, бяліць, карова, кароўнік, лес, лясны, ляснік, узлесак, пералесак, леснічоўка.

5. Адзначце *словаўтваральны ланцужок*:

- а) вадзяны - вада - вадалаз;
- б) мароз - марозіць - размарозіць - размарожваць - размарожвацца;
- в) перакладчык - перакладаць - перакладзены;
- г) пералесак - узлесак - лясны - лясок.

б) Адзначце *словаўтваральныя пары*:

- а) зямля - зямляны;
- б) малады - маладзец;
- в) модны - супермодны;
- г) заморскі - узмор'е;
- д) лясны - лясок.

7. Чым адрозніваецца ўтварэнне складаных слоў *школа-інтэрнат* і *ціхаакіянскі*? Якім спосабам утвораны гэтыя словы?

8. Дапоўніце пропускі.

Узроўні мовы	Адзінка адпаведнага моўнага ўзроўню
....	<i>фанема</i>
<i>марфемны</i>
...	<i>лексема</i>
...	<i>сінтаксема (канструкцыя)</i>

Ці можна сцвярджаць, што існуе яшчэ і *словаўтваральны* ўзровень мовы? Абгрунтуйце сваё меркаванне.

9. У прыведзеным радзе слоў знайдзіце слова з *іншым* (не такім, як ва ўсіх астатніх) словаўтваральным значэннем. Патлумачце свой выбар.

Нарукаўнік, накаленнік, накамарнік, навочнік.

Укажыце спосаб, якім утвораны гэтыя словы.

10. Адзначце рад, у якім прыведзены фразеалагізмы-сказы

(паводле структурнай класіфікацыі)

а) за саломінку ўхапіцца, на скрут галавы;

б) Аж пыл курэў; І куры не шэпчуць;

в) як з вядра, тут як тут.

11. Адзначце фразеалагічныя адзінствы:

а) муціць ваду, ісці на дно, абразаць крылы;

б) біць бібікі, збіцца з панталыку, даць дзёру;

в) траскучыя фразы, воўчы апетыт, разявіць рот.

12. У фразеалогіі беларускай мовы каля ... - мнагазначныя фразеалагізмы.

а) 15 %;

б) 5 %;

в) 50%;

г) 90%.

13. У фразеалогіі беларускай мовы каля ... - сінанімічныя фразеалагізмы.

а) 62 %;

б) 18 %;

в) 55 %;

г) 91 %.

14. Адзначце рад лексічных фразеалагічных варыянтаў.

а) на сёмым (дзясятым) небе, цягнуць вантробы (кішкі), пень асінавы (бярозавы);

б) выціскаць слязу (слёзы), не за гарамі (гарой), навастрыць вуха (вушы);

в) на сваёй скуры (шкуры), у футарале (футляры).

15. Адзначце рад фанетычных фразеалагічных варыянтаў.

а) на сёмым (дзясятым) небе, цягнуць вантробы (кішкі), пень асінавы (бярозавы);

б) выціскаць слязу (слёзы), не за гарамі (гарой), навастрыць вуха (вушы);

в) на сваёй скуры (шкуры), у футарале (футляры).

16. Адзначце рад марфалагічных фразеалагічных варыянтаў.

а) на сёмым (дзясятым) небе, цягнуць вантробы (кішкі), пень асінавы (бярозавы);

б) выціскаць слязу (слёзы), не за гарамі (гарой), навастрыць вуха (вушы);

в) на сваёй скуры (шкуры), у футарале (футляры).

17. Вызначце, якім членам сказа з'яўляецца фразеалагізм: *Алена ўсё ж такі ўзялася за розум.*

а) акалічнасць;

б) выказнік;

в) дзейнік.

18. Вызначце, якім членам сказа з'яўляецца фразеалагізм: *Птушкі спявалі на ўсе лады.*

а) акалічнасць;

б) выказнік;

в) дапаўненне.

19. Вызначце, якім членам сказа з'яўляецца фразеалагізм: *Яго жонка купаецца як сыр у масле.*

а) акалічнасць;

б) выказнік;

в) дзейнік.

20. Вызначце, якім членам сказа з'яўляецца фразеалагізм: *Не сварыцеся! Вы - абое рабое!*

а) акалічнасць;

б) выказнік;

в) дзейнік;

г) азначэнне.

21. Вызначце, якім членам сказа з'яўляецца фразеалагізм: *Пасля экзамену адпачніце на ўсю катушку.*

а) акалічнасць;

б) выказнік;

в) дзейнік;

г) азначэнне.

22. Вызначце, якім членам сказа з'яўляецца фразеалагізм: *Мы думалі, што бабінага лета так і не дачакаемся.*

а) акалічнасць;

б) выказнік;

в) дзейнік;

г) дапаўненне.

Рэйтынгавая кантрольная работа № 3

1. Пра якога вучонага ідзе гаворка? *Разглядаў мову як дынамічную з'яву (мова не прадукт дзейнасці, а дзейнасць). Лічыў, што рухальная сіла моўнай эвалюцыі - у народным духу. Адным з першых выявіў антыномію "мова - дзейнасць і прадукт дзейнасці".*

- а) В.Гумбальт
- б) Л.Шчэрба
- в) М.Трубяцкой
- г) А.Шляйхер

2. Пашырэнне эвалюцыйнай тэорыі Ч. Дарвіна садзейнічала з'яўленню натуралістычнага падыходу да мовы. Натуралізм яскрава выявіўся ў вучэнні...

- а) А.Шляйхера
- б) В.Гумбальта
- в) А. Патабні
- г) Г. Паўля

3. Устанавіце суадносіны. А. Шляйхер прытрымліваўся гіпотэзы (тэорыі) пра два перыяды ў развіцці мовы...

3.1. дагістарычны а) характарызуецца развіццём мовы

3.2. гістарычны б) характарызуецца распадам мовы

4. Устанавіце суадносіны.

4.1. Адносны прагрэс а) звязаны з моўнай тэхнікай, мае дачыненне да прыватных моўных працэсаў

4.2. Абсалютны прагрэс б) заключаецца ў прыстасаванні мовы да ўсё ўзрастаальных патрэб грамадства

5. Моўны саюз – гэта аб'яднанне некалькіх ... моў, якія ў выніку працяглага і інтэнсіўнага кантактавання ў межах адзінай геаграфічнай прасторы набылі рысы падабенства.

- а) няроднасных
- б) роднасных

6. Адзначце фразеалагізмы, запазычаныя з царкоўна-славянскай мовы:

- а) альфа і амега, соль зямлі, піць горкую чашу да дна, перакаваць мячы на аралы
- б) рожкі ды ножкі, казанская сірата
- в) збівацца з панталыку, даць гарбуз, як дурань з пісанай торбай
- г) воленс-ноленс, персана нон грата, гома сапіенс

7. Адзначце фразеалагізмы, запазычаныя з рускай мовы:

- а) альфа і амега, соль зямлі, піць горкую чашу да дна, перакаваць мячы на аралы
- б) рожкі ды ножкі, казанская сірата, ні ў зуб нагой
- в) збівацца з панталыку, даць гарбуз, як дурань з пісанай торбай
- г) воленс-ноленс, персана нон грата, гома сапіенс

д) збіваць з тропу, дзве дзюркі ў носе і сканчылося, даць дыхту

8. Адзначце фразеалагізмы, запазычаныя з лацінскай мовы:

- а) альфа і амега, соль зямлі, піць горкую чашу да дна, перакаваць мячы на аралы
- б) рожкі ды ножкі, казанская сірата, ні ў зуб нагой
- в) збівацца з панталыку, даць гарбуз, як дурань з пісанай торбай
- г) воленс-ноленс, персана нон грата, гома сапіенс;

д) збіваць з тропу, дзве дзюркі ў носе і сканчылося, даць дыхту

9. Адзначце фразеалагізмы, запазычаныя з польскай мовы:

- а) альфа і амега, соль зямлі, піць горкую чашу да дна, перакаваць мячы на аралы

- б) рожкі ды ножкі, казанская сірата, ні ў зуб нагой
- в) збівацца з панталыку, даць гарбуз, як дурань з пісанай торбай
- г) воленс-ноленс, персана нон грата, гома сапіенс;
- д) збіваць з тропу, дзве дзюркі ў носе і сканчылося, даць дыхту

10. Чым адметныя наступныя мовы: *акадская, хецкая, фінікійская, ведыйская, лацінская, стараславянская*? Ці развіваюцца гэтыя мовы? Чаму?

11. Хто з'яўляецца аўтарам *яфетычнай* тэорыі ў мовазнаўстве? Які лёс гэтай тэорыі?

12. Колькі запазычаных слоў у лексіцы беларускай мовы (у %) і ў лексіцы англійскай мовы (у %)?

13. Адзначце правільнае:

У адпаведнасці з прынцыпам сістэмнасці ў мовазнаўстве мова павінна вывучацца з улікам...

- а) сувязей з іншымі з'явамі рэчаіснасці;
- б) міжмоўнага ўзаемадзеяння;
- в) складанай унутранай узаемасувязі розных структурных узроўняў і элементаў мовы;
- г) маўленчай дзейнасці.

14. Адзначце правільнае:

Метадалагічная каштоўнасць для мовазнаўства дыялектычнага закону пераходу колькасных змен у якасныя заключаецца ў тым, што ён...

- а) прадугледжвае вывучэнне мовы як грамадскай з'явы;
- б) сведчыць пра паступовасць гістарычных змен мовы;
- в) акцэнтуюе ўвагу даследчыкаў на нераўнамернасці тэмпаў моўнага развіцця;
- г) прадугледжвае вывучэнне функцый мовы.

15. Адзначце элементы апісальнага метаду:

- а) назіранне;
- б) інтэрпрэтацыя;
- в) абагульненне;
- г) класіфікацыя.

16. Адзначце правільнае:

На этапе назірання апісальны метада прадугледжвае...

- а) вылучэнне моўных адзінак;
- б) вызначэнне прымет моўных адзінак;
- в) вылучэнне функцый моўных адзінак;
- г) вызначэнне месца факта сярод іншых фактаў.

17. Адзначце правільнае:

На этапе абагульнення апісальны метада прадугледжвае...

- а) вылучэнне моўных адзінак;
- б) сінтэз выдзеленых адзінак у больш агульныя катэгорыі паводле інтэгральных прымет;
- в) вызначэнне прымет моўных адзінак;
- г) апісанне прымет моўных адзінак.

18. Адзначце правільнае:

Супастаўляльны метада выяўляе адрозненні паміж мовамі на ўсіх моўных узроўнях, у залежнасці ад чаго адрозніваюць...

- а) дыяфонію;
- б) дыясемію;
- в) дыяморфію;
- г) дыялексію.

19. Адзначце правільнае:

Супастаўляльны метада прадугледжвае наступныя этапы:

- а) устанаўленне асновы супастаўлення;
- б) супастаўляльная інтэрпрэтацыя;
- в) дыстрыбуцыйны аналіз;
- г) тыпалагічная характарыстыка.

20. Адзначце правільнае:

Супастаўляльны метада можа выкарыстоўвацца...

- а) у тэорыі і практыцы перакладу;
- б) пры стварэнні дыялекталагічных атласаў;
- в) у методыцы выкладання замежных моў у нацыянальных школах;
- г) пры стварэнні двухмоўных і шматмоўных перакладных слоўнікаў, а таксама супастаўляльных граматык розных моў.

21. Дапоўніце адказ:

Навуковы метада, які прадугледжвае вылучэнне і аб'яднанне агульных істотных асаблівасцей аб'ектаў даследавання ў пэўныя тыпалагічныя класы (групы), называецца (тыпалагічным)

22. Адзначце правільнае:

Сукупнасць прыёмаў і працэдур гістарычна-генетычнага даследавання моўных сем'яў і груп, а таксама асобных моў для ўстанаўлення заканамернасцей іх развіцця – гэта...

- а) трансфармацыйны метада;
- б) параўнальна-гістарычны метада;
- в) дыстрыбуцыйны метада;
- г) метада кампанентнага аналізу.

23. Адзначце правільнае:

Параўнальна-гістарычны метада уключае комплекс даследчыцкіх прыёмаў, асноўныя з якіх...

- а) вызначэнне генетычнай прыналежнасці моўных з'яў;
- б) устанаўленне сістэмы адпаведнасцей і адхіленняў ад іх на розных моўных узроўнях;
- в) аднаўленне архетыпаў;
- г) выяўленне дыстрыбуцыі моўных элементаў.

24. Адзначце правільнае:

Параўнальна-гістарычны метада мае на мэце...

- а) рэканструяваць мову-аснову (прамову);
- б) даказаць агульнасць паходжання моў, іх прыналежнасць да сям'і (групы, падгрупы);
- в) прасачыць працэсы самастойнага развіцця роднасных моў;

г) выявіць адносную храналогію моўных змен як у прамове, так і ва ўтвораных на яе аснове мовах.

25. Рэканструкцыя праформаў, якая грунтуецца на супастаўленні дадзеных розных храналагічных зрэзаў у межах адной мовы, называецца ... (унутранай)

26. Адзначце правільнае:

Прыём адноснай храналогіі дае магчымасць вызначыць...

- а) структуру моўнай адзінкі;
- б) функцыі моўнай адзінкі;
- в) значэнне моўнай адзінкі;
- г) паслядоўнасць узнікнення з'яў у мове.

27. Адзначце правільнае:

На думку М. Барталі, крытэрыямі вызначэння адноснай храналогіі могуць быць:

- а) з дзвюх моўных з'яў больш старажытная звычайна тая, якая раней засведчана пісьмовымі помнікамі;
- б) больш старажытная моўная з'ява захоўваецца звычайна на ізаляванай тэрыторыі (арэале): востраве, горных далінах і да т. п.;
- в) з'ява, пашыраная ў большым арэале, звычайна больш старажытная;
- г) з дзвюх моўных з'яў тая больш старажытная, якая ўступіла месца іншай.

28. Адзначце правільнае:

Сукупнасць прыёмаў, з дапамогай якіх выяўляецца тэрыторыя пашырэння моўных з'яў, – гэта...

- а) псіхалагічны метада;
- б) трансфармацыйны метада;
- в) дыстрыбуцыйны метада;
- г) метада лінгвістычнай геаграфіі.

РЭКАМЕНДАВАНЫЯ МЕТАДЫ І ФОРМЫ НАВУЧАННЯ

Найбольш эфектыўнымі педагогічнымі методдыкамі і тэхналогіямі, што садзейнічаюць уключэнню студэнтаў у пошук і кіраванне ведамі, набыццю вопыту самастойнага вырашэння разнастайных задач, з'яўляюцца:

- тэхналогія вучэбна-даследчай дзейнасці;
- тэхналогія праблемна-модульнага навучання;
- праектныя тэхналогіі;
- камунікатыўныя тэхналогіі і інш.

Для кіравання вучэбным працэсам і арганізацыі кантрольна-ацэначнай дзейнасці педагогам рэкамендуецца выкарыстоўваць рэйтынгавыя, крэдытна-модульныя сістэмы ацэнкі вучэбнай і даследчай дзейнасці студэнтаў, вучэбна-метадычныя комплексы.

З мэтай фарміравання сучасных сацыяльна-асобасных і сацыяльна-прафесійных кампетэнцый выпускнікоў ВНУ ў практыку правядзення практычных заняткаў мэтазгодна ўкараняць методыкі актыўнага навучання і дыскусійныя формы.

ПЕРАЛІК РЭКАМЕНДАВАНЫХ СРОДКАЎ ДЫЯГНОСТЫКІ

Для атрымання аб'ектыўнай інфармацыі аб ўзроўні паспяховасці студэнтаў мэтазгодна сістэматычна выкарыстоўваць розныя віды кантролю, сярод якіх: бягучы, тэматычны, прамежкавы і выніковы. Кожны з відаў кантролю ўжываецца на пэўным этапе навучання і выконвае ў педагогічным працэсе адну з функцый: стымулюючую, навучальную, дыягнастычную, выхаваўчую і інш.

Дыягностыка кампетэнцый па дысцыпліне можа мець розныя формы.

Вусны кантроль: фронтальнае, індывідуальнае, ушчыльненае (камбінаванае) апытванне на лекцыях і практычных занятках, калёквіумы, даклады, вусны аналіз тэксту, вусны залік.

Пісьмовы кантроль: тэрміналагічныя дыктанты, кантрольныя работы, пісьмовыя работы па аўдыторных (дамашніх) практыкаваннях, рэфераты, пісьмовы аналіз тэксту.

Тэставы кантроль: выкананне тэставых заданняў адкрытага і закрытага тыпу.

Для дыягностыкі кампетэнцый, выяўлення вучэбных дасягненняў студэнтаў на прамежкавым і выніковым этапах рэкамендуецца выкарыстоўваць тэсты і тэставыя заданні, рознаўзроўневыя кантрольныя заданні. Выніковая форма кантролю – экзамен.

**Пералік прыкладных пытанняў да экзамену
па дысцыпліне “Агульнае мовазнаўства”**

1. Мова і мысленне. Генетычныя сувязі мовы і мыслення.
2. Мова як знакавая сістэма. Моўныя і нямоўныя знакі як сродак зносін.
3. Мова і маўленне. Сучасныя ўяўленні пра суадносіны мовы і маўлення.
4. Суадносіны мовы і грамадства. Функцыі мовы. Мова і іншыя сістэмы перадачы інфармацыі.
5. Паняцце пра сацыялінгвістыку. Найважнейшыя задачы сацыялінгвістыкі.
6. Паняцце пра моўную сітуацыю. Сацыялінгвістычная тыпалогія моўных сітуацый.
7. Сістэма і структура мовы.
8. Статус і раздзелы фаналогіі. Фанетыка.
9. Фанеміка як раздзел фаналогіі.
10. Граматыка як лад мовы і як навукa. Раздзелы граматыкі.
11. Сувязь граматычнага і лексічнага значэнняў. Спосабы выражэння граматычных значэнняў.
12. Граматычная катэгорыя і граматычная форма. Часціны мовы.
13. Сінтаксіс. Раздзелы сінтаксісу.
14. Марфеміка. Паняцце марфемы. Дыскусійныя пытанні марфемікі.
15. Словаўтварэнне. Статус словаўтварэння.
16. Марфаналогія, яе асноўныя задачы.
17. Лексікалогія і яе раздзелы. Аспекты лексічнага значэння. Віды семантычных адносін у лексіцы.
18. Прадметна-тэматычныя аб’яднанні слоў.
19. Полісемія і яе тыпы. Сінанімія.
20. Фразеалогія. Класіфікацыя фразеалагізмаў. Варыянтнасць у фразеалогіі.
21. Мова як гістарычная з’ява. Тэорыі развіцця мовы. Найважнейшыя прынцыпы развіцця мовы.
22. Знешнія прычыны моўных змен. Моўны саюз. Інтэрферэнцыя.
23. Фанетычныя і граматычныя змяненні ў мове.
24. Лексічныя і семантычныя змяненні ў мове. Шляхі ўзбагачэння слоўніка мовы.
25. Заканамернасці і тэмпы моўных змен.
26. Лінгвістычная тыпалогія як адзін з відаў сістэматызацыі моў. Тыпалагічная класіфікацыя моў.
27. Марфалагічныя тыпы моў. Лексічная тыпалогія моў.
28. Юрыдычны статус моў.
29. Лінгвістычная ўніверсалогія. Сістэматызацыя ўніверсаль.
30. Метады даследавання мовы і прынцыпы іх класіфікацыі.
31. Апісальны метадак як адзін з шырокараспаўсюджаных метадаў.
32. Супастаўляльны метадак і яго выкарыстанне ў даследаваннях.

33. Сутнасць параўнальна-гістарычнага метаду. Найважнейшыя адкрыцці з дапамогай параўнальна-гістарычнага метаду.
34. Дыстрыбуцыйны метады і метады непасрэдна складальных.
35. Трансфармацыйны метады і метады кампанентнага аналізу.
36. Колькасныя метады і іх прызначэнне.
37. Сацыялінгвістычныя метады.
38. Псіхалінгвістычны метады. Нейралінгвістычныя метады.

КРЫТЭРЫ І ПАКАЗЧЫКІ АЦЭНКІ ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ СТУДЭНТАЎ НА ЭКЗАМЕНЕ

Адзнака	Крытэрыі
10	Студэнт свабодна валодае вучэбным матэрыялам і паказвае яго поўнае разуменне; выяўляе самы высокі ўзровень усвядомленасці вывучанага, абгрунтавана выкладае свае думкі, выкарыстоўваючы звесткі з дадатковай літаратуры, робіць самастойныя вывады і заключэнні, падмацоўвае свой адказ уласнымі ілюстрацыямі-даказамі. Аналіз моўных фактаў выкананы без памылак, што сведчыць пра ўменне прымяняць тэарэтычныя веды для вырашэння практычных задач навучання. Перадае матэрыял паслядоўна, захоўваючы нормы літаратуранай мовы; праяўляе адказнасць, пазнавальную актыўнасць і крэатыўнасць. Маўленне адпавядае патрабаванням лагічнасці, дакладнасці, правільнасці, выразнасці.
9	Студэнт свабодна валодае вучэбным матэрыялам, дае поўнае азначэнне лінгвістычным паняццям, выяўляе высокі ўзровень усвядомленасці вывучанага і ўменне аргументавана выкладаць яго, падмацоўвае свой адказ яркімі ілюстрацыямі-даказамі (як з дапаможнікаў, так і самастойна падабранымі). Аналіз моўных фактаў выкананы без памылак, што сведчыць пра ўменне прымяняць тэарэтычныя веды для вырашэння практычных задач навучання. Маўленне адпавядае патрабаванням лагічнасці, дакладнасці, правільнасці, выразнасці.
8	Студэнт у дастаткова поўным аб'ёме валодае вучэбным матэрыялам, самастойна абгрунтоўвае свой адказ і прыводзіць ілюстрацыі- доказы, узятыя з дапаможнікаў ці лекцый. Пры выкананні аналізу моўных фактаў дапускае асобныя недакладнасці, якія сам жа выпраўляе. Матэрыял выкладае паслядоўна, з захаваннем літаратурных нормаў; не дапускае фактычных памылак. Маўленне адпавядае патрабаванням лагічнасці, дакладнасці, правільнасці, выразнасці.
7	Студэнт у дастаткова поўным аб'ёме перадае вучэбны матэрыял з асобнымі недакладнасцямі, якія выпраўляе пасля дадатковых пытанняў; можа абгрунтаваць свой адказ, прывесці ілюстрацыі- доказы; матэрыял выкладае паслядоўна з нязначнымі адхіленнямі ад літаратурнай нормы. Аналіз моўных фактаў выкананы з некаторымі памылкамі, якія выпраўляюцца самастойна. Маўленне ў асноўным адпавядае патрабаванням лагічнасці, дакладнасці, правільнасці, выразнасці.
6	Студэнт перадае вучэбны матэрыял з нязначнымі памылкамі, але выпраўляе іх з дапамогай выкладчыка; тэарэтычныя звесткі падмацоўвае ілюстрацыямі, але без дастаткова глыбокага і доказнага іх абгрунтавання; дапускае недакладнасці ў паслядоўнасці выкладу матэрыялу і яго моўным афармленні. Аналіз моўных фактаў выкананы з нязначнымі памылкамі, якія выпраўляюцца самастойна. Маўленне ў асноўным адпавядае патрабаванням лагічнасці, дакладнасці, правільнасці, выразнасці.
5	Студэнт ў асноўным ведае і разумее галоўныя палажэнні тэмы, але дапускае памылкі ў азначэнні паняццяў і фармулёўцы правіл, якія можа выправіць з

	дапамогай выкладчыка; выкладае матэрыял непаслядоўна; дапускае памылкі ў моўным афармленні. Аналіз моўных фактаў выкананы з памылкамі, якія выпраўляюцца з дапамогай выкладчыка. Маўленне недастаткова лагічнае і выразнае.
4	Студэнт няпоўна выкладае праграмны вучэбны матэрыял, дапускае асобныя памылкі ў азначэнні паняццяў і фармулёўцы правіл, не ўмее абгрунтаваць свае разважанні, адчувае цяжкасці пры падборы ілюстрацый; парушае паслядоўнасць выкладу матэрыялу, дапускае памылкі ў моўным афармленні адказу. Моўны аналіз выкананы з памылкамі, якія выпраўляюцца з дапамогай выкладчыка. Маўленне недастаткова лагічнае і выразнае.
3	Студэнт ўзнаўляе нязначную частку вучэбнага матэрыялу, дапускае істотныя памылкі, якія выпраўляе з дапамогай выкладчыка. Аналіз моўных фактаў не выкананы або выкананы з грубымі памылкамі. Маўленне не адпавядае патрабаванням лагічнасці, дакладнасці, правільнасці, выразнасці.
2	Студэнт называе асобныя моўныя факты з вучэбнага матэрыялу, дапускае істотныя памылкі, якія выпраўляе з дапамогай выкладчыка. Аналіз моўных фактаў не выкананы або выкананы са значнымі памылкамі. Маўленне не адпавядае патрабаванням лагічнасці, дакладнасці, правільнасці, выразнасці.
1	Студэнт не валодае нават асобнымі фактамі з вучэбнага матэрыялу, не ўсведамляючы іх месца ў агульнай моўнай сістэме. Аналіз моўных фактаў не выкананы або выкананы са значнымі памылкамі. Маўленне не адпавядае патрабаванням лагічнасці, дакладнасці, правільнасці, выразнасці.

Прадакол узгаднення рабчай праграмы з іншымі дысцыплінамі спецыяльнасці

Назва вучэбнай дысцыпліны, з якой патрабуецца ўзгадненне	Назва кафедры	Прапановы аб зменах у змесце вучэбнай праграмы ўстанавы вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне	Рашэнне, прынятае кафедрай, што распрацавала вучэбную праграму
1. Уводзіны ў мовазнаўства	мовазнаўства і лінгвадыдактыкі	Дубліраванне вучэбнага матэрыялу і неістотныя супярэчнасці паміж праграмамі ліквідаваны на этапе распрацоўкі вучэбных праграм.	прадакол № 4 ад 24.11.2022
2. Гісторыя беларускага замежнага мовазнаўства	мовазнаўства і лінгвадыдактыкі	Дубліраванне вучэбнага матэрыялу і неістотныя супярэчнасці паміж праграмамі ліквідаваны на этапе распрацоўкі вучэбных праграм.	прадакол № 4 ад 24.11.2022
3. Гісторыя беларускай літаратурнай мовы	мовазнаўства і лінгвадыдактыкі	Дубліраванне вучэбнага матэрыялу і неістотныя супярэчнасці паміж праграмамі ліквідаваны на этапе распрацоўкі вучэбных праграм.	прадакол № 4 ад 24.11.2022